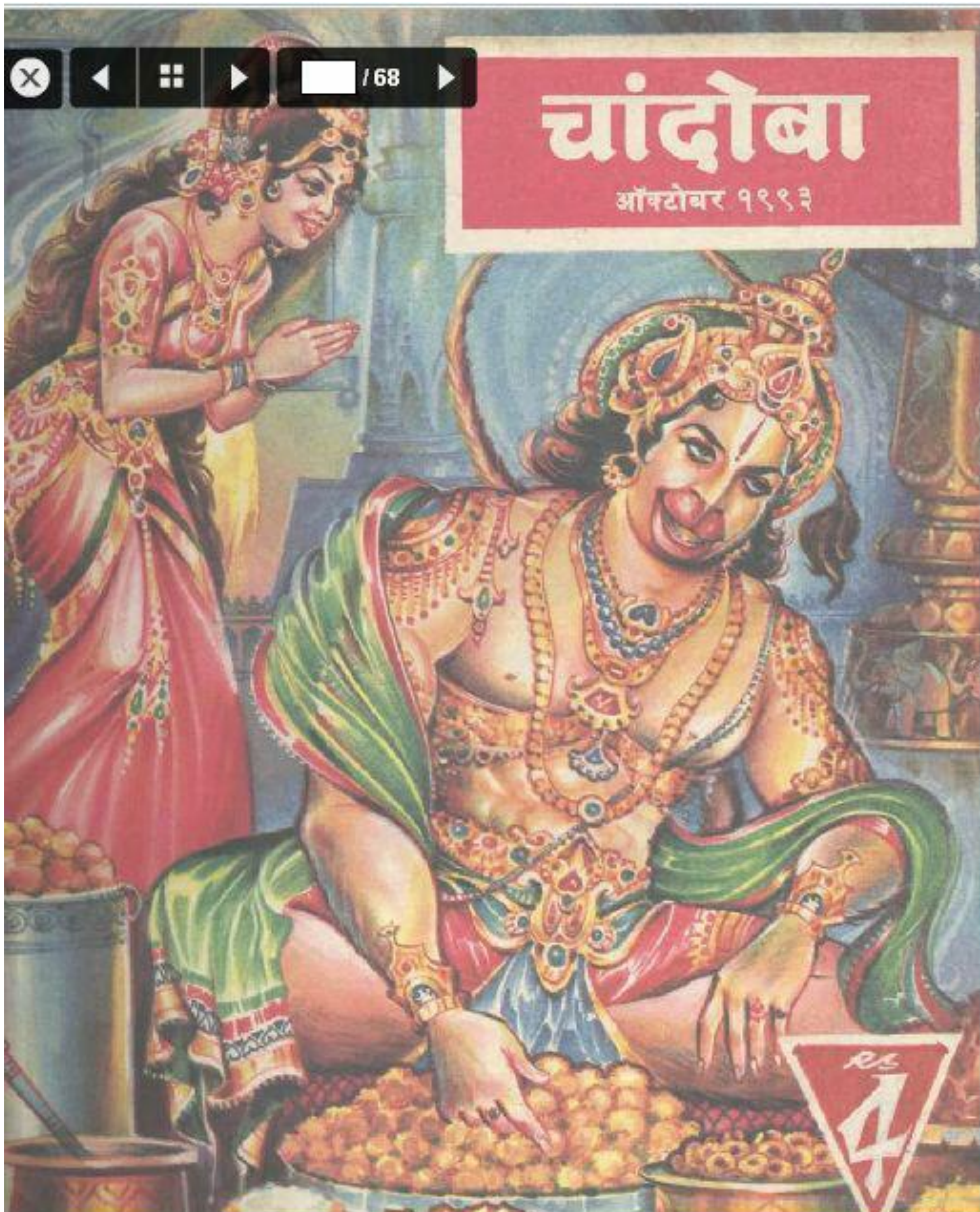

/68
चांदोबा
ऑक्टोबर १९९३
रु.
4

दोन महिला प्रधान मंत्री

नुकतीच दोन देशांनी आपल्या देशाच्या प्रधान-मंत्री पदावर महिलांची निवड केली. २४ जून रोजी टर्की मध्ये श्रीमती टान्सू सिल्लर या प्रधान मंत्री बनल्या. यानंतर १२ दिवसांनी किम कांबेल कॅनडाच्या १९ व्या प्रधान मंत्री म्हणून निवडून आल्या. त्या कॅनडाच्या प्रथम महिला प्रधान मंत्री होत.

एप्रिल महिन्यात टर्कीचे अध्यक्ष हर्बर्ट ओजाल यांचा अकस्मात् मृत्यु झाला आणि प्रधान मंत्री सुलेमान डेमेरिल अध्यक्ष झाले. त्यामुळे 'ट्रू पाथ पार्टी' या सत्तारूढ पक्षाला नव्या प्रधान मंत्र्याची निवड करावी लागली. त्यावेळी ४७ वर्षे वयाच्या श्रीमती सिल्लर मंत्री-मंडळात अर्थ-मंत्री होत्या. प्रधान मंत्री पदासाठी त्यांनी निवडणूक लढवली. ६५ वर्षांचे 'इंटीरियर' मंत्री इस्मत सेस्टिन त्यांचे प्रतिद्वंद्वी होते. त्यांना ३२० मते मिळाली, तर सिल्लरला ५७४ मते मिळाली. सेस्टिन यांना ४० वर्षांचा राजनैतिक अनुभव होता, सिल्लरला केवळ तीनच वर्षांचा. अशा अनुभवी व्यक्तीला निवडणुकीत हरवणे हे सिल्लरला मोठे भूषणावह होते.

श्री. सिल्लर बास्फरस विद्यापीठातून अर्थशास्त्राच्या पदवीधर झाल्या. यानंतर अमेरिकेतील येल विद्यापीठात त्यांनी आपले उच्च शिक्षण पूर्ण केले. नंतर १९७८ पासून टर्कीतील निरनिराळ्या विद्यापीठांतून त्यांनी सहायक प्राध्यापक म्हणून काम केले. सन १९८३ मध्ये त्या प्राध्यापक झाल्या. १९९० मध्ये त्या 'ट्रू पाथ पार्टीत' सम्मिलित झाल्या. १९९१ मध्ये डेमिरिल मंत्री-मंडळात त्या अर्थ-मंत्री बनल्या. ही जबाबदारी स्वीकारल्यावर केवळ २० महिन्यात त्यांनी टर्कीच्या व्यापार-क्षेत्रात अनेक मूलभूत सुधारणा घडवून आणल्या. 'स्टॉक-एक्स्चेंज' च्या कार्य-पद्धतीत योग्य बदल करण्याचा त्यांनी यथाशक्ति प्रयत्न केला. देशातील तरुण-तरुणी व स्त्रिया यांच्यासाठी लाभदायी कार्य करण्याची त्यांना फार आवड होती, आणि या दिशेने त्यांनी भरीव कार्य केले.

टर्कीच्या संसदेत शासनारूढ पक्षात पुरुषांची संख्याच अधिक आहे. पन्नासहून अधिक वयाचे सदस्यच बहुसंख्येने यात आहेत. अशा सदस्यांनी आपल्याहून कमी वयाच्या एखाद्या महिलेस प्रधान मंत्री म्हणून निवडावे ही एक विशेष गोष्ट आहे. वृद्धांच्या हातातील सत्ता आता तरुणांच्या हाती आली. राजनीतिज्ञांच्या दृष्टिने टर्कीमधील हा बदल राजकारणातील एक अभूतपूर्व घटना होय. आता श्रीमती सिल्लर यांनी देशाच्या विकासासाठी काही मूलभूत बदल घडवून आणण्याचा प्रयत्न

किम कांबेल पण ४६ वर्षे वयाच्या आहेत. म्हणून कॅनडाला सुद्धा एक तरूण महिला प्रधान-मंत्री मिळाली आहे असे म्हटले पाहिजे. प्रथम कांबेल वॅंकूव्हर मध्ये वकिली करीत होत्या. यानंतर त्या सत्तारूढ 'प्रोग्रेसिव्ह कॉन्झर्वेटिव्ह पार्टी' मध्ये प्रविष्ट झाल्या. एकाहून एक वरच्या अधिकारावर चढत आता त्या प्रधान मंत्री बनल्या आहेत.

प्रधान मंत्री ब्रियान मलरोनी यांनी आपल्या मंत्रीमंडळात कांबेल यांना न्याय-मंत्री व नंतर संरक्षण-मंत्री बनविले.

देशातील व्यापार-उद्योग मंदावला. देश बराच कर्ज-बाजारी झाला. व्यापारी संस्था बंद होऊ लागल्या. त्यामुळे लोकांना रोजगारी मिळणे अतिशय कठीण होऊन बसले. देशाची आर्थिक स्थिति मोठी दयनीय झाली. दरम्यान देशाच्या परिस्थितीबाबत सार्वमत आजमावले गेले. सरकारने जनते पुढे घटना बदलण्याचा प्रस्ताव मांडला, आणि त्याला मंजुरी मिळाली नाही. या परिस्थितीत मलरोनी यांनी आपल्या प्रधान-मंत्री पदाचा राजीनामा दिला. म्हणून सत्तारूढ पक्षाला नवीन प्रधान-मंत्री निवडावा लागला.

१३ जून रोजी जी निवडणूक झाली त्यात किम कांबेल यांना शेकडा ५३ मते मिळाली, तर त्यांचे प्रमुख प्रतिद्वंद्वी पर्यावरण खात्याचे मंत्री जीन चारेस्ट यांना शेकडा ४७ मते मिळाली. दुसऱ्या मतमोजणीत एक आणखी उमेदवार जिम एडवर्ड्स् यांनी कांबेलशी सहकार्य केले, त्यामुळे त्यांना सहज जय मिळाला.

कॅनडात ब्रिटिश संसदीय पद्धतीचे अनुकरण केले जाते. येत्या नोव्हेंबर महिन्यात सार्वत्रिक राजकारणांतील तज्ज्ञांचे म्हणणे आहे की कॅनडाची जनता तरुणांच्या हाती सत्ता द्यायला फार उत्सुक झाली आहे. म्हणूनच कांबेलला आपल्या प्रयत्नात यश मिळालं. श्रीमती कांबेल व क्लिंटन जवळ जवळ समवयस्क आहेत. त्या गिटार वाजवतात, बुद्धिबळे खेळतात, रशियन साहित्याची त्यांना फार आवड आहे. येत्या नोव्हेंबर मध्ये जी निवडणूक होईल तीत कांबेल यांचे आसन स्थिर होईल यात शंका नाही.

महिला प्रधान मंत्री

श्रीमती गोल्डा मेयर-इजराइल • श्रीमती इंदिरा गांधी-भारत • श्रीमती सिरिमावो बंडारनायके-श्रीलंका • श्रीमती मार्गारेट थॅचर-इंग्लंड • श्रीमती बेनजीर भुट्टो-पाकिस्तान • श्रीमती बेगम खलीदा जिया-बंगला देश

आजीची भविष्य-वाणी

कृष्णवेणीला आपल्या मुलीचे लग्न ही एक डोके-दुखी होती. तिचं नाव अप्सरा ठेवावं असं सासूने सुचवलं होतं, कारण ती दिसायला फार सुंदर होती. अप्सरा जेमतेम एक वर्षाची असेल. अशात एका भयानक रोगाने तिचे वडील वारले.

बिचारी दुर्भागी अप्सरा वयाने वाढली, पण बुद्धीने नाही. आता ती लग्नाला आली, तरी पण गल्लीतल्या लहान मुलांशी खेळत असे.

एक दिवशी गल्लीत खेळत असताना अप्सराला तहान लागली. समोरच्या घराचा दरवाजा खटखटावून तिने पाणी मागितले, तेव्हा घरातली बाई तिला धमकावत म्हणाली—"आपल्या घरी जाऊन पाणी पीता येत नाही तुला? तू पण कशी मुलगी आहेस? इतकी मोठी झालीस नि गल्लीत खेळत राहतेस! तुझ्याशी कोण लग्न करील?"

अप्सराला या बोलण्याचा फार राग आला. पाणी न पिताच तिने लोटा फेंकून दिला आणि रडत आपल्या घरी आली. आजीने घडलेलं सगळं ऐकून घेतलं नि म्हणाली—"रडू नकोस बेटा. तुझं लग्न होणार नाही? तू आपल्या नावाप्रमाणेच रूपवती आहेस. ऐक, तुझं लग्न किनई, एखाद्या राजकुमाराशी होईल. आणि तुला शोधून काढीत तो येईल." आजी मोठ्या प्रेमाने म्हणाली.

त्या दिवसापासून अप्सराने लहान मुलांबरोबर खेळणं सोडून दिलं. एक दिवशी रात्री कृष्णवेणी पाणी पिण्यासाठी उठली, तेव्हा तिने पाहिलं की अप्सरा अंधारात खिडकीत बसून कोणाची तरी वाट पहात आहे. मुलीची ही स्थिति पाहून

तिला मोठं आश्चर्य वाटलं. नंतर तिने मुलीला विचारलं–"अग, इथं कशासाठी बसली आहेस? झोप नाही का येत तुला?"

अप्सरा म्हणाली–"मी जर झोपले, तर मला शोधत येणाऱ्या राजकुमाराला आपलं घर कसं सापडेल? मग तो परत जाईल. म्हणून मी त्याची इथं वाट पहात बसले आहे."

कृष्णवेणी सासूच्या बाजेजवळ गेली नि म्हणाली–"पहा, तुमच्या सांगण्याचा परिणाम!"

सासूच्या शरीराला स्पर्श करताच तिला तिचं शरीर थंड वाटलं. ती मेलेली होती.

सासूच्या मृत्यूनंतर दोन महिन्यांनी कृष्णवेणी अप्सराच्या लग्नाचा विचार करू लागली. एका मध्यस्थाच्या मदतीने शेजारच्या गावातील एक स्थळ सांगून आलं. मुलगा तिरळा होता. मुलाच्या आईवडिलांच्या दृष्टीने कसं का होईना मुलाचं लग्न होणं आवश्यक होतं. म्हणून ते मुलगी पहायला आले.

अप्सराने मुलाला विचारलं-"बोल, तू कुठल्या देशाचा राजकुमार आहेस?"

मुलगा या प्रश्नाचं काही उत्तर देणार, एवढ्यात मुलाच्या आईने माहिती दिली–"माझा मुलगा शेतात काम करतो."

"चिखलात काम करणाराशी माझा विवाह? माझ्यासाठी तर एक राजकुमार येणार आहे!" असे सांगत अप्सरा आत निघून गेली.

"वेडी! खरंचच वेडी!" म्हणत लोक निराश होऊन परत गेले.

अशा रीतीने मुलीच्या लग्नाचा प्रश्न हे कृष्णवेणीला एक न सुटणारं कोडं होऊन बसलं.

चार दिवसांनंतर मध्य-रात्री कृष्णवेणीने पाहिलं की अप्सरा राजकुमाराची प्रतीक्षा करीत खिडकीपाशी बसून डुकल्या घेत आहे. परसातील चिंचेच्या झाडाखाली बसून कृष्णवेणी रागाने सासूला शिव्या देत बोलू लागली–"तुम्ही स्वर्गात आहात की नरकात हे मला ठाऊक नाही. पण माझ्या मुलीला मात्र तुम्ही नरकात लोटून गेलात!"

त्याच वेळी गाव भर भटकून जंगलात जाण्यासाठी निघालेले एक पिशाच्च आपला थकवा दूर करण्यासाठी चिंचेच्या झाडावर आराम करीत होते. कृष्णावेणीच्या शिव्या ऐकून पिशाच्चाने कृष्णवेणीच्या पुढ्यात उडी मारली.

पिशाच्चाला पाहताच प्रथम कृष्णवेणी घाबरली. पण मग जरा सावरूत म्हणाली-"काय करू दादा? माझं दुःख कुणाला सांगू?" आणि तिने पिशाच्चाला आपली रामकहाणी ऐकवली.

सगळं काही ऐकून पिशाच्चाने काही वेळ विचार केला नि मग दुःखाने ते म्हणाले–"आक्का, जग खूप विचित्र होत चाललंय. नाही तर अप्सरे सारख्या भाचीशी मीच नसतं का लग्न केलं? तू काळजी करू नकोस. उद्या मध्यरात्री येऊन मी अप्सरेच्या डोक्यातील राजकुमाराचं भूत उतरवून टाकतो!"

दुसऱ्या दिवशी अर्ध्या रात्री पिशाच्च पांढऱ्या घोड्यावर बसून राजकुमाराच्या वेषात आलं. खिडकीत बसलेल्या अप्सरेचा आनंद गगनात मावेना. टाळ्या

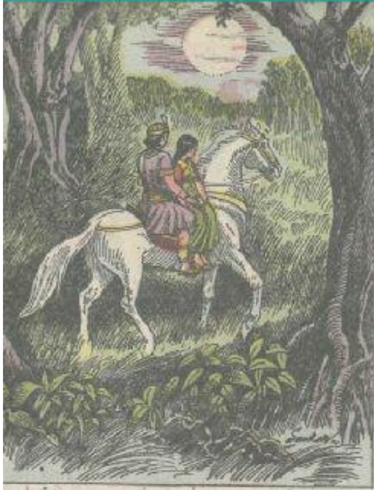

वाजवीत ती म्हणाली–"आजीने सांगितलेली गोष्ट कधी खोटी का होईल? राजकुमार, हेच माझे घर. आत यावे!"

यावर पिशाच्च म्हणाले–"महालात राहणारा मी तुझ्या या झोपडीत कसा येऊ? तूच बाहेर ये. थोडा वेळ आपण या चांदण्यात हिंडू."

काही न बोलता अप्सरा पिशाच्च्याच्या पांढऱ्या घोड्यावर बसली. पिशाच्च्याने तिला जंगलात खूप दूर वर नेले. थोड्या वेळाने अप्सरा म्हणाली–"राजकुमार, मला तर या जंगलात भीतीच वाटते. काही बोल ना."

ते म्हणालं–"एक छोटीशी गोष्ट

आहे. कालच आपल्या भावाला मारण्यासाठी मी विषप्रयोग करवला!"

अप्सराने विचारले—"का बरं?"

मोठ्याने खदखदा हसच्च पिशाच्च म्हणाले—"माझा भाऊ जिवंत राहिला तर मग मी सिंहासनावर कसा बसेन?"

"ठीक आहे, पण असं करणं पाप नाही का?" अप्सराने विचारलं.

"पाप-पुण्याची आम्हा राजकुमारांना काय पर्वा? दोन-तीन दिवसात आपल्या म्हाताऱ्या बापाला ही मी स्वर्गात पाठवून देणार आहे. एक महिना भरात राजा बनून आपल्या शक्तिशाली सेनेसह शेजारच्या राज्यावर आक्रमण करून ते मी जिंकणार आणि त्या राज्याच्या राजकुमारीशी लग्न करणार!"

अप्सराला हेच सांगण्याचा त्याचा उद्देश होता की राज्यसिंहासनावर बसण्याची ज्यांची इच्छा असते, ते कुठलं ही पाप करायला भीत नाहीत. अप्सराच्या मनात राजकुमारांविषयी घृणा व तिरस्कार उत्पन्न व्हावा अशी त्याची इच्छा होती.

पण अप्सरा पिशाच्चाचं बोलणं फक्त ऐकत होती. तिने त्याला काही उत्तर दिले नाही.

थोड्या वेळाने पिशाच्चाने अचानकपणे अप्सराला घोड्यावरून खाली उतरवलं आणि म्हणालं—"मला सेनापतीशी काही महत्त्वाच्या विषयावर चर्चा करायची आहे. तुझ्याशी गप्पा मारण्यात मी ते विसरूनच गेलो. आता मी चाललो."

अप्सरा घाबरून म्हणाली—"अर्ध्या रात्री एकाद्या मुलीला एकटी इथे सोडून चाललास? एकाद्या वाघाने वा सिंहाने मला खाऊन टाकलं तर?"

"खाल्लं तर खाल्लं! ते ही एक पुण्य-कर्मच आहे. मी आहे एक राजकुमार! माझी इच्छा असेल तर अनेक सुंदरी माझ्या दारासमोर ओळ लावून उभ्या राहतील. तुझीच काय एवढी

पत्रास?" असं म्हणून ते निघून गेलं.

अप्सरा तिथे ओक्सा-बोक्षी रडत बसली. इतक्यात एक तरूण घोडेस्वार तिथे आला नि म्हणाला-"या मध्य रात्रीच्या वेळी घनदाट जंगलात तू कोण एकटी रडत बसली आहेस?"

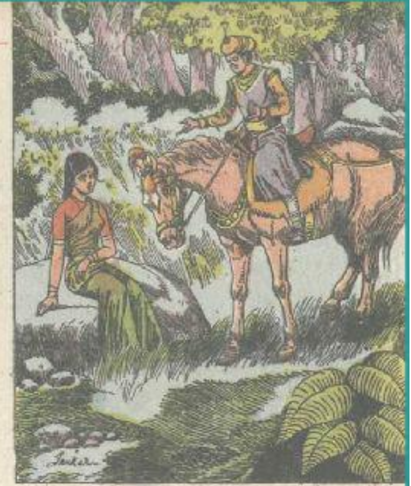
अप्सरा म्हणाली—"मी अप्सरा आहे!"

तिचं उत्तर ऐकून तो युवक घोड्यावरून खाली उतरला आणि आनंदाने म्हणाला-"वा! मी मोठा भाग्यवान् आहे. दीड वर्षं मी जिचा शोध करतो आहे ती आज शेवटी या जंगलात सापडली. घोड्यावर बस, माझ्या बरोबर महालात चल. लवकरच आपले लग्न होईल."

संशयाने त्याच्याकडे पहात अप्सरा म्हणाली—"आजीची भविष्यवाणी खरी ठरणार काय? तू खरचंच राजकुमार आहेस काय?"

घोडेस्वार घाई करीत म्हणाला—"मी नुसता राजकुमार नाही, महाराजांचा पुत्र आहे. आता व्यर्थ वेळ घालवू नकोस. पटकन् घोड्यावर बस."

अप्सरा मोठ्या आनंदाने घोड्यावर बसली. दुसऱ्या दिवशी सकाळी कृष्णवेणी आतुरतेने अप्सराची वाट पहात होती, एवढ्यात राजसेवक पालखी घेऊन आले

आणि तिला राजमहालात घेऊन गेले. राणीने स्वतः येऊन कृष्णवेणीचे स्वागत केले नि म्हणाली—"या विहीणबाई, मी लग्नाच्या तयारीत गुंतले होते, म्हणून स्वतः आपल्याला आणायला येऊ शकले नाही. क्षमा करा हं." असे म्हणत राणीने कृष्णवेणीचे हात आपल्या हाती घेतले.

हे जे काही घडत होते ते कृष्णवेणीला स्वप्नवत् वाटत होते. तिच्या मनाची अवस्था जाणून राणी म्हणाली—"विहीणबाई, हे सगळं आपल्याला विचित्र वाटत असेल. म्हणून खरं ते सगळं तुम्हाला सांगून टाकते." आणि ती म्हणाली.

"माझा मोठा मुलगा विजय थोडा वेडसर आहे. दुसरा मुलगा जय चांगला बुद्धिमान आहे. एकदा दोघे भाऊ शहरात गेले. लोकांनी विजयचा चेहरा-मोहरा पाहून थट्टा केली–'तुझं लग्न एकाद्या राजकुमारीशी होणार नाही. अंतःपुरातल्या एकाद्या दासीशीच तुझं लग्न होईल.' "

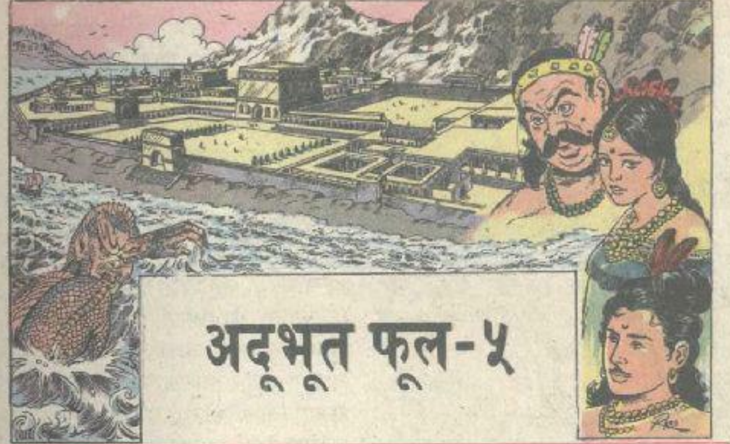
हे ऐकून विजयच्या डोळ्यात अश्रू भरून आले. माझी सासू प्रेमाने त्याला म्हणाली–"तू काळजी करू नकोस. ते सगळे राजकुमार सामान्य राजकुमारींशीच लग्न करतील, पण तुझं लग्न होईल एका अप्सरेशी!"

त्या दिवसापासून माझा मुलगा अप्सरेच्या शोधात आहे. कुठल्याही राजकुमारीची तस्बीर त्याला दाखवली की तो तिरस्कार करीत म्हणतो–"ही अप्सरा तर होऊंच शकणार नाही. अलीकडे त्याचा हा हट्ट वाढत चालला की मी स्वतःच अप्सरा शोधून काढीन. रात्रंदिवस घोड्यावर बसून राज्यात सर्वत्र हिंडत असतो. तुमची मुलगी त्याच्या नजरेस पडली हे त्याचे भाग्यच होय! एका क्षणात दोघांनी एकमेकांना पसंत केलं. आता लवकरच त्यांचं लग्न करून टाकू."

राणीचं बोलणं ऐकून कृष्णवेणीला फारच आनंद झाला. ती म्हणाळी-"राणीजी, आपल्याच्याने मुकाट्याने बसवत नाही, म्हणून आपण आपले प्रयत्न करीत बसतो. पण तुम्हीच सांगा ब्रह्मदेवाने जे लिहिले, ते कोणाला टाळता येईल बरे? या ठिकाणी ब्रह्मलिखिता बरोबरच आजीच्या भविष्य-वाणीचा चमत्कार ही दिसून येतो."

"बरोब्बर! तुम्ही अगदी ठीक बोलत आहात. ब्रह्मलिखित आणि आजीबाईंची वाणी यांमुळेच हे सर्व शक्य झाले." हसत हसत राणी उद्गारली.

अद्भुत फूल-५

(राजगुरूने राजाला सांगितले की, राज्याच्या अुत्तरेला असलेल्या त्या 'शताब्दि' फुलांनीच राक्षसाला जमिनीकडे आकृष्ट केलेले आहे. ते ऐकून राजाने निश्चय केला की आपण स्वतःच श्रृंग्माय पर्वतावर जाअून तेथील अुत्तुंग युवकांची मदत मिळवायची - यानंतर.)

सैनिकांनी राजा प्रतापवर्माच्या आगमनाची वार्ता अुत्तुंग जातीचा प्रधान शंभु याला निवेदन केली. त्याने ताबडतोब दवंडी पिटवून ती वार्ता तेथील घरोघरी पोचवली. थोड्याच वेळात वस्तीतील सारे लोक विशाल अशा मैदानात जमा झाले. त्यांना संबोधून प्रधान म्हणाला. "प्रजाजन हो! आपले महाराज प्रतापवर्मा थोड्याच वेळात येथे पोचत आहेत."

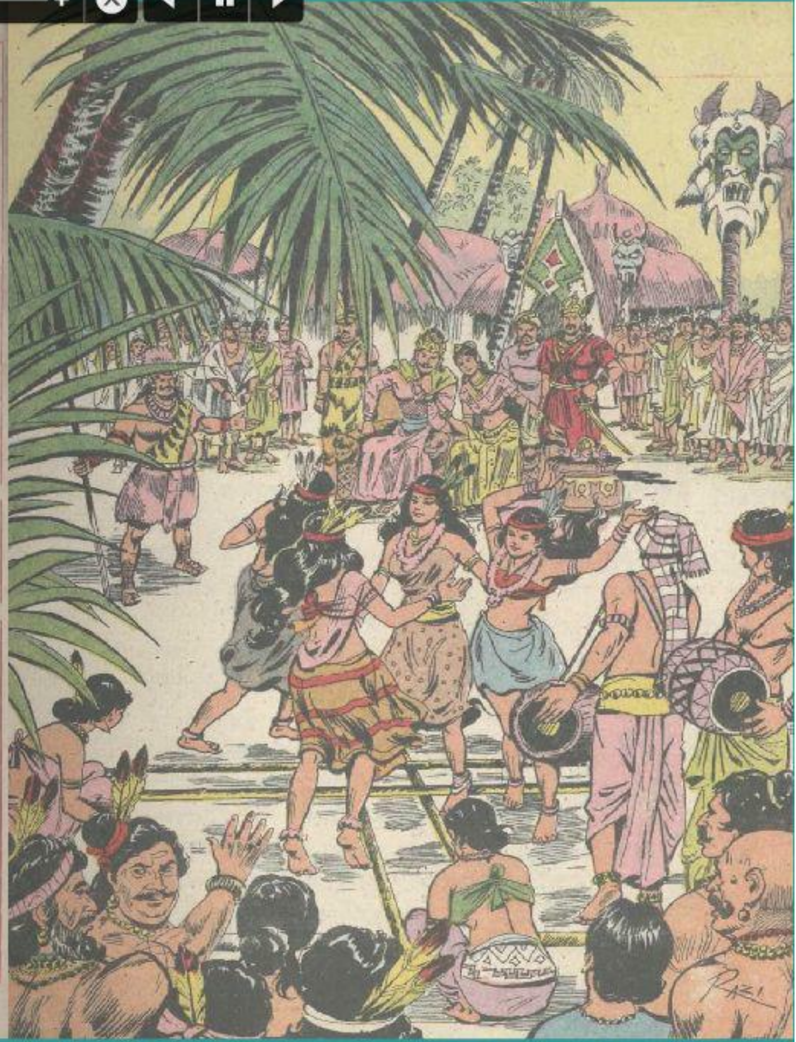
प्रधानाचे बोलणे ऐकताच सर्वजण फारच आनन्दित होअून ते ताबडतोब आपापल्या घरी जाअून सणासुदीसाठी असलेले रंगीबेरंगी कपडे घालून परत आले व मोठ्या अुत्सुकतेने आपल्या राजाची वाट पाहू लागले.

राजपरिवार अत्तुंग नागरिकांच्या जवळ पोचताच अंगरक्षक घोड्यांवरून अतरून राजा व राजकुमारीच्या घोड्यांजवळ गेले. पहाडी जातीचा प्रधान शंभु हात जोडून राजाच्या स्वागतासाठी पुढे झाला. राजा प्रतापवर्माही हसत-हसत घोड्यावरून अतरला. राजकुमारीकडे आणि वीरसिंहाकडे निर्देश करत "ही माझी कन्या प्रियंवदा अन् हे आमचे दलनायक वीरसिंह." असे म्हणून त्यांचा परिचय शंभूला करून दिला.

शंभू नंतर राजाला जवळच्या झाडाच्या छायेत घेऊन गेला. तेथे बांबूंनी बनवलेले एक आसन ठेवलेले होते आणि जवळच दुसरे एक लहान आसनही होते. राजकुमारीला त्या आसनावर बसायला सांगून शंभूने स्वतःच प्रतापवर्माचा हात धरून त्या बांबूच्या आसनावर बसवले. नंतर तो विनयाने म्हणाला, "महाराज, आपल्या आगमनाने आमची शरीरे आनन्दाने पुलकित होत आहेत. आपल्या व राजकुमारींच्या दर्शनाचा हा सोहळा आमच्या हृदयावर कायमचा कोरल्यासारखा राहील." इतक्यात काही तरुणी हातात काही खाद्यपदार्थांच्या थाळ्या घेऊन तेथे आल्या व त्यांनी त्या राजपरिवारासमोर ठेवल्या. जेव्हां ते सर्वजण प्रेमाने व आवडीने ते पदार्थ खात होते, तेंव्हा डफांचा मधुर असा ध्वनि सुरू झाला. काही युवती बांबूच्या लहान लहान काठ्या घेऊन नाचू लागले.

नृत्य समाप्त झाले आणि राजा अुठून त्यांना अुद्देशून बोलू लागला. "काही दिवसां पूर्वी इथल्या काही तरूणांनी येअून राजधानीत झालेल्या स्पर्धांमधे भाग घेअून बक्षिसंही मिळवली होती. तुम्हा सर्वांना त्यांच्या या विजयाबद्दल खूप आनंद झालेलाही होता. आत्ता मी दुसऱ्याच एका अत्यन्त जरूरीच्या कामासाठी इथे आलेलो आहे. केवळ याच प्रान्तावर नव्हे, तर संपूर्ण माणिक्यपुरी राज्यावर असं संकट येअून ठेपलं आहे,

की त्याची कोणी कल्पना केली नसेल, अन् करूही शकणार नाही. इथल्या पहाडांवर विकसित झालेल्या 'शताब्दि' फुलांच्या सुगन्धाने आकर्षित होअून दक्षिण बाजूच्या समुद्रातून एक राक्षसी प्राणी मध्यरात्री बाहेर पडतो. बाहेर आल्यावर तो अुत्तरेकडे जाअू लागतो. पुन्हा सूर्योदय होता होता दिशाहीनासारखा परत येअून समुद्राच्या पाण्यात अदृश्य होतो. त्याच्या बाहेर येण्यामुळे समुद्रकिनाऱ्यावरील झाडंझुडपं, माणसं, घरं, प्राणी इत्यादि सर्वकाही त्याच्या पायाखाली चिरडून जातं अन् सर्वांचाच नाश होतो. त्या भयानक राक्षसी प्राण्याने अजून या पहाडी प्रान्तात पाअूल ठेवलेलं नाही! त्या प्राण्याला तोंड देअून त्याच्याशी लढणं, हे कोणत्याही मानवाला केवळ अशक्य आहे. म्हणूनच, राजगुरूंच्या अुपदेशावरून, त्याने या प्रान्तात प्रवेश करू नये म्हणून मी एक योजना आखली आहे. मला असं कळलंय की तो राक्षस प्राणी 'शताब्दि' फुलांच्या सुगंधाने आकर्षित होऊन उत्तरेकडे येत राहिलाय. तेव्हा आपल्या जवळ आता एकच उपाय आहे; अन् तो म्हणजे तो प्राणी रहात असलेल्या नेमक्या जागेवर फुलं नेअून टाकणं! याशिवाय दुसरा कोणताच अुपाय आम्हाला सुचत नाहीय! हे काम करण्यासाठी मला तुम्हा लोकांची मदत हवीय."

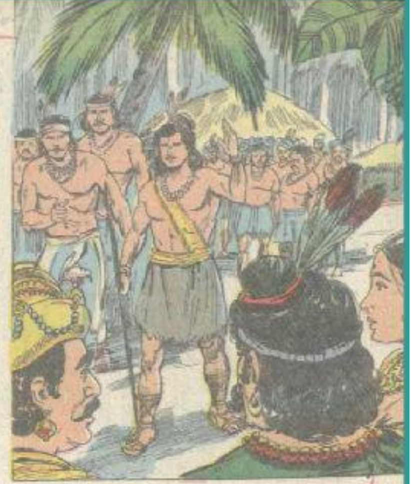
राजाचे बोलणे समाप्त झाल्यावर काही क्षण तसेच स्तब्धतेत निघून गेले; पण कोणीच तोंड अुघेडना. ती शांतता मोडत प्रधान शंभु म्हणाला, "महाराज, राज्याच्या रक्षणासाठी आपले प्राणही गमवायला तयार असणारांपैकी लोक आहोत आम्ही, भाग्यच समजतो ते आम्ही! त्या राक्षसी प्राण्यापासून आपल्या राज्याचं रक्षण करणं हे आमचं कर्तव्यच आहे. आज समुद्रकिनाऱ्याच्या प्रान्तांवर असणारं संकट अुद्या आमच्यावरही येअून ठेपायची शक्यता आहे, हे सांगून आपण आमच्यावर अुपकारच केले आहात, आम्ही त्याबद्दल कृतज्ञ आहोत आपले! आपलं कर्तव्य बजावण्यात आम्ही मुळीच कसूर करणार नाही."

आपल्या प्रधानाच्या बोलण्याला पाठिंबा, म्हणून सर्वांनी टाळ्या वाजवल्या. इतक्यात त्या गर्दीतून एक युवक पुढे आला व त्याने राजाला प्रणाम केला.

राजकुमारीने त्याला पाहिल्याबरोबर हलकेच राजाला म्हणाली, "मला ती अद्भुत फुलं आणून देणारा तरूण हाच!" तो तरूण म्हणाला "होय राजकुमारी! त्या फुलांमुळे असं संकट येईल हे मला कळलं होतं; अन् ती फुलं आपणाला देणारा मीच!" अन् राजाकडे वळून तो बोलला. "तो राक्षसप्राणी रहात असलेल्या जागेकडे मी लगेच ती 'शताब्दि' फुलं घेअून निघतो. महाराज, मला आज्ञा द्या."

"अुत्तुंग! तुझ्या या बोलण्यामुळे मला फार संतोष वाटतोय. पण प्रथम तू आपल्या प्रमुखाची परवानगी घे." राजा अुत्तरला.

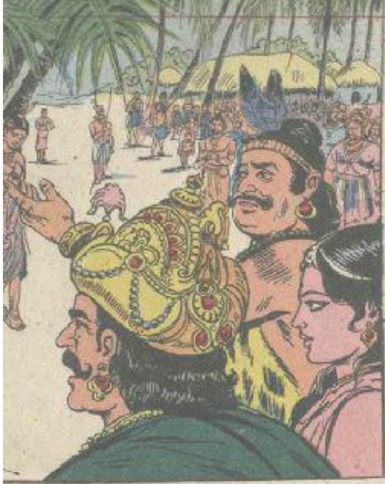
अुत्तुंग अपेक्षेने आपल्या प्रधानाकडे पाहू लागला.

"शाबास अुत्तुंग! तुझ्या या साहसाबद्दल मी तुझं अभिनन्दन करतो! पण त्या प्राण्यावर तू काबू कसा मिळवणार ते सांग अगोदर!" शंभूने विचारले.

"महाराज म्हणाले, त्याप्रमाणे काही 'शताब्दि' फुलं तोडून मी एका नावेत भरीन. अन् त्या राक्षसाच्या मागे मागे जाअून, त्याचा निवास असलेल्या जागी मी ती ठेवून येईन. तसं झालं म्हणजे त्या प्राण्याचा माणिक्यपुरीत जाण्याचा प्रश्नच मिटेल!" अुत्तुंग मोठ्या विश्वासाने अुत्तरला.

"तू बरोबर विचार केला आहेस. तिथे जाअून यायला काही दिवस नक्कीच

लागतील. तोपर्यन्त तुझ्या कुटुंबीयांचं रक्षण करण्याची जबाबदारी माझ्यावर असेल." राजा मोठ्या आनन्दाने म्हणाला.

पण प्रधान शंभु मधेच म्हणाला. "अुत्तुंगचं कुटुंब काही विशेष मोठं नव्हे. त्याचे आईबाप तर त्याच्या लहानपणीच वारले. आता त्याला एक धाकटी बहीणच तेवढी आहे."

इतक्यात लोकांच्या समूहातून पंधरा वर्षांची एक मुलगी हातात पुष्पमाला घेअून पुढे आली.

अत्तुंग राजाला म्हणाला, "हीच माझी छोटी बहीण रजनी."

राजनीने येअून ती माळ राजकुमारीच्या गळ्यात घातली. लोकांनी टाळ्या वाजवून आपला आनन्द व्यक्त केला. राजकुमारीने स्मितपूर्वक रजनीचा हात आपल्या हातात घेअून तिचा गालगुच्चा घेत अुत्तुंगला अुद्देशून म्हटले, "तू परत येईपर्यन्त तुझी ही बहीण रजनी राजप्रासादात माझ्याबरोबर राहील." अन् तिने रजनीला विचारले, "काय ग, रहाशील ना?"

लाजेने मान खाली घालत रजनीने आपली संमती दर्शवली.

राजा शंभूला म्हणाला, "प्रियंवदेला शताब्दि फुलं फार आवडतात. राजोद्यानात ती वाढवावीत अशी तिची तीव्र इच्छा होती; पण आता ती आपली इच्छा तिला दाबावी लागत आहे, कारण ती फुलं शापग्रस्त असल्याचं राजगुरूंनी तिला सांगितलं आहे. तेव्हा कमीत कमी ती झाडं प्रत्यक्ष पहाण्यासाठी ती माझ्याबरोबर इथवर आलेली आहे. दुरून का होईना, पण ती फुलं तिला पहाता येतील काय?";

शंभु चटकन अुत्तरला, "हो! हे अवघड काम थोडंच आहे?"

"आपली परवानगी असेल तर मी स्वतः राजकुमारींबरोबर जाअून त्यांना ती फुलं दाखवीन. घोड्यांवरून गेलो, तर

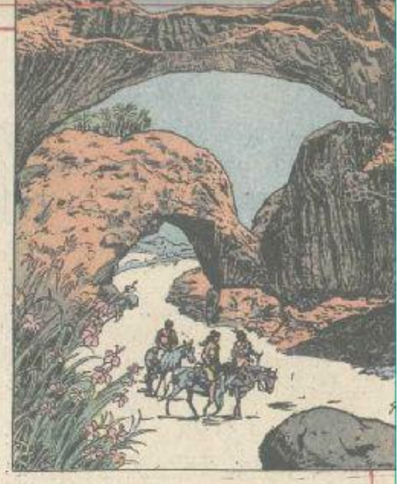
लवकर परतही येता येईल." अुत्तुंग म्हणाला.

राजा आपल्या कन्येला म्हणाला, "हे ठीक होईल. आत्ताच निघा न् लवकर परत या, आपल्या बरोबर अंगरक्षकही घे." अन् शंभूकडे वळून तो म्हणाला, "चला, तोवर आपण तुमची ही वस्तीही पाहून घेअू."

पुढे राजकुमारी व तिच्यामागे अुत्तुंग असे आपापल्या घोड्यांवरून निघाले. त्यांच्या मागेमागे अेक अंगरक्षक ही होता. ते तिघेही 'शताब्दि' फुलं असणाऱ्या पहाडाकडे जात राहिले. बरेच दूर गेल्यावर ते एका अरुद रस्त्याला लागले. तेंव्हा अुत्तुंग म्हणाला, "इथून आपल्याला घोडा खूपच सावधपणे चालवावा लागेल हं! अगदी हळू हळू चला. वाटेतल्या झाडांच्या फांद्याही बऱ्याच खाली ज्ञाकलेल्या आहेत."

आणखी थोडे पुढे गेल्यावर तो म्हणाला, "पहा पहा! समोर त्या आकाशाला भिडणाऱ्या अुंच झाडांच्या टोकावर चमचमणारी फुलं दिसत आहेत. हीच ती 'शताब्दि' फुलं!"

ते अद्‌भुत दृश्य राजकुमारी मुग्ध होअून पहातच राहिली! पहाडावर बांबूच्या झाडांसारख्या दिसणाऱ्या झाडांवर चमकणारी ती लाल फुले पाहून

राजकुमारी म्हणाली, "आपण अजून जरा पुढे जाअू या?"

"नको राजकुमारी! घोडे आणखी पुढे जाअू शकणार नाहीत. अन् पायी चालणं फारच कठीण आहे" अुत्तुंग अुत्तरला.

राजकुमारी एकाद्या मूर्ती प्रमाणे स्तब्ध अवस्थेत फुलांकडे पहात राहिली. ती शांतता भंग करत अुत्तुंगने विचारले, "आता परत फिरू या राजकुमारी?"

"इतकी सुन्दर फुलं अशी शापग्रस्त असणं म्हणजे केवढा दैवदुर्विलास! पण मला मात्र वाटतंय की, काहीतरी चमत्कार घडून ती शापमुक्त होतील!" असे म्हणून ती एकटक फुलांकडे पहातच

राहिली; अन् मग तिने घोडा अुलट फिरवला.

ते जेव्हां वस्तीवर पोचले, तेंव्हा राजा परत निघण्याच्याच तयारीत होता. त्याला पाहून प्रियंवदा म्हणाली, "बाबा, फारच अद्‌भुत दृश्य पहायला मिळालं मला! पण ती फुलं मिळवणं म्हणजे फारच कठीण काम आहे."

"अशी कठीण कामं करण्यातच मजा येते राजकुमारी." शंभु म्हणाला.

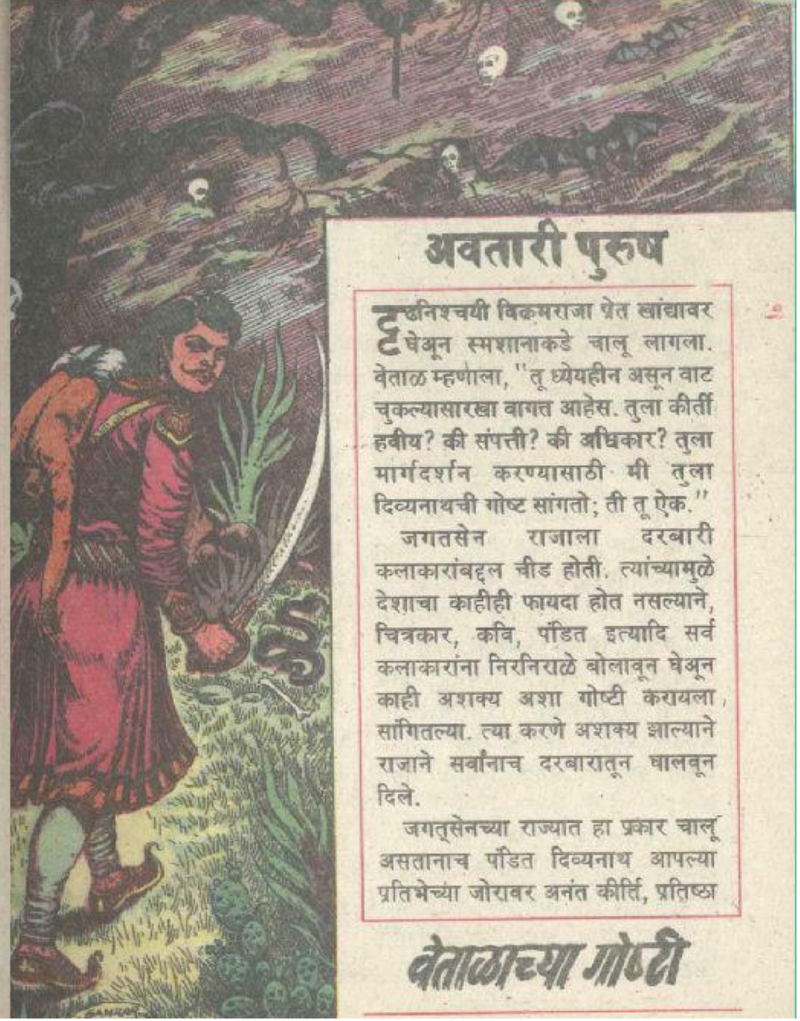
अुत्तुंगला जवळ बोलावून राजा त्याला म्हणाला, "माझी मनापासून खात्री आहे की, आपल्या कामात तू सफल होशील. तुझ्या येण्याची केवळ मीच नव्हे, तर राज्यातली सारीच प्रजा मोठ्या अुत्सुकतेने वाट पहात असेल. देशकल्याण अन् शान्ति यांकरता तू काम करायला निघाला आहेस, ही फारच प्रशंसनीय गोष्ट आहे." नंतर तो शंभूला म्हणाला, "इकडे अुत्तुंग निघाला की तुम्ही लगेच त्याच्या बहिणीला-रजनीला-घेअून राजवाड्यात या." अन् आपल्या आसनावरून अुठून राजा पुढे झाला.

रजनीच्या खांद्यावर आपला हात ठेवून अन् तिच्या हाताचे प्रेमाने चुंबन घेअून राजकुमारी घोड्यावर स्वार झाली. राजा, दलनायक आणि अंगरक्षकही आपापल्या घोड्यांवर चढले. शंभूने त्यांना प्रणाम करून निरोप दिला. राजा आपल्या परिवारासह पुढे चालू लागला.

तो लवाजमा निघून गेल्यावर अुत्तुंगच्या खांद्यावर प्रेमाने थोपटत शंभु त्याला म्हणाला. "बाळ अुत्तुंग, तुझ्या धाडसाची प्रशंसा करू तेवढी थोडीच आहे! तुझ्यामुळे आपला अुत्तुंग वंशच धन्य झालाय. तू जे कार्य हाती घेतलंयस, ते धोक्याचं तर खरंच! पण जगन्मातेचा आशिर्वाद सदाच तुझ्या पाठीशी असेल, अन् आपल्या कार्यात सफल होअूनच परतशील तू!" त्याच्या या शब्दातून वात्सल्य व आनन्द ओसंडत होते.

क्रमशः

अवतारी पुरुष

दृढनिश्चयी विक्रमराजा प्रेत खांद्यावर घेअून स्मशानाकडे चालू लागला. वेताळ म्हणाला, "तू ध्येयहीन असून वाट चुकल्यासारखा वागत आहेस. तुला कीर्ती हवीय? की संपत्ती? की अधिकार? तुला मार्गदर्शन करण्यासाठी मी तुला दिव्यनाथची गोष्ट सांगतो; ती तू ऐक."

जगतसेन राजाला दरबारी कलाकारांबद्दल चीड होती. त्यांच्यामुळे देशाचा काहीही फायदा होत नसल्याने, चित्रकार, कवि, पंडित इत्यादि सर्व कलाकारांना निरनिराळे बोलावून घेअून काही अशक्य अशा गोष्टी करायला सांगितल्या. त्या करणे अशक्य झाल्याने राजाने सर्वांनाच दरबारातून घालवून दिले.

जगत्‌सेनच्या राज्यात हा प्रकार चालू असतानाच पंडित दिव्यनाथ आपल्या प्रतिभेच्या जोरावर अनंत कीर्ति, प्रतिष्ठा

वेताळाच्या गोष्टी

व अपार धन कमवण्याच्या इच्छेने राजा महासेनच्या दरबारात गेला. त्याच्या दरबारी पांडित्याचे ज्ञान अपूर्व होते.

दिव्यनाथ राजाला म्हणाला, "महाराज, तुमच्या दरबारात माझी फार आवश्यकता आहे. अर्धवट ज्ञान असणाऱ्या तुमच्या पंडितांना ज्ञानी बनवणं अत्यंत जरुरीचं आहे; अन् ते करून दाखवणं केवळ मलाच शक्य आहे!"

यावर हसून राजाने विचारले, "असं? ठीक आहे, मी कबूल करतो की माझ्या दरबारी पंडितांचं ज्ञान अपुरं आहे. पण तू महान् पंडित आहेस, याचा पुरावा काय?"

"आपल्या पंडितांपैकी एकाचा मी शिष्य म्हणून स्वीकार करतो, आणि एका महिन्याच्या आतच त्याच्यात जे परिवर्तन घडेल, त्याची परीक्षा आपण स्वतःच करा. अन् मग मी प्रतिभाशाली आहे किंवा नाही, ते ठरवा." दिव्यनाथ धिटाईने बोलला.

पण राजा महासेन म्हणाला, "शेजारच्या देशाचा राजा जगत्सेन याला कलाकारांबद्दल फार चीड आहे. त्यानं नुकतंच आपल्या साऱ्या कलाकारांना दरबारातून घालवून दिलंय. तू जर स्वतःची प्रतिभा तिथे शाबित करू शकलास; तर माझ्या दरबारातला एकच काय, सगळेच पंडित तुझं शिष्यत्व पत्करतील."

राजाचे हे आव्हान ऐकून दिव्यनाथ सरळ जगत्सेनकडे आला. त्याच्यावर नाराज होत तो दिव्यनाथला म्हणाला, "माझा कवि, पंडित अन् कलाकारांवर मुळीच विश्वास नाही. त्यांच्या बाबतीत माझा अनुभव चांगला नाही. तेंव्हा तू आणखी एकाद्या राजाकडे जाऊन आपलं पांडित्य दाखवावंस हे बरं!"

राजाच्या या बोलण्यावरही आपली हार न मानता दिव्यानथ जिद्दीने म्हणाला, "प्रभु, मी केवळ कवि अन् पंडित नव्हे. मला सर्वच कला अवगत आहेत. अनेक राजे मला आश्रय द्यायला तयार आहेत. पण कालिदासाला जसं केवळ भोजराजाचंच आकर्षण होतं, तसा मीही फक्त आपणाकडेच आकर्षित झालोय.

दिव्यनाथच्या या वक्तव्याने प्रभावित होऊन जगत्सेनने विचारले, "माझ्यात असं काय विशेष आहे?"

"प्रभु, अवतारपुरुष आहात आपण! यामुळेच तर दरबारातले सगळे कलाकार विफल झाले." राजाची प्रशंसा करत दिव्यनाथ उत्तरला.

ते ऐकून राजा जगत्सेनने विचारले. "माझी श्रेष्ठता अन् त्या कलाकारांची विफलता यांच्यात काय संबंध?"

"महाराज, आपल्या शासनाखाली एकूण वातावरणच ऋतुमानाप्रमाणे ठीकठाक आहे. देशात अकालमृत्यु अन् अकाली पाऊस मुळीच नाहीये. एकादा महान् गायक आपल्या गायनप्रभावाने पाऊस पाडू शकेल हे सहजशक्य आहे. पण तो आपल्या शक्तीचा अवमान करून नैसर्गिक परिवर्तन घडवू शकणार नाही. आपण किती शक्तिमान आहात हे आता आपल्या ध्यानात आलं असेल. आता तरी आपण आपलं श्रेष्ठत्व कबूल कराल की नाही?" दिव्यनाथ बोलला.

प्रशंसा-प्रवाहात राजा वहात राहिला.

त्याने विचारले. "गायकांचं सोड! पण इतर कलाकारां बद्दल तुझं काय मत आहे?"

"महाराज, प्राचीनकाळी परशुराम हा एक अवतारी पुरुष होता. या रामावतारानंतर त्याचं तेज फिकं वाटू लागलं. हे तर सर्वांनाच विदित आहे की, एकाद्या नव्या अवतारानन्तर, जुन्या अवताराचं महत्व कमी होतं. सध्या भगवन्ताने आपला अवतार घेतलेला आहे. यांच मुळे आपल्या कलाकारांचे प्रयत्न विफल झाले." दिव्यनाथ म्हणाला.

"पण मी भगवन्त आहे, याला पुरावा

काय? मला तर एकादाही चमत्कार वगैरे करून दाखवता येत नाही!

"का? रामानं तरी कधी कुठला चमत्कार दाखवला नाही! गौतम बुद्धानं तरी कधी, कुठला चमत्कार केला! त्यांनी केलेल्या महान् कार्याच्या आधारेच आपण त्यांना 'भगवान' मानतो. कंस, जरासंध, शिशुपाल, दुर्योधन यांनी काय त्या मायावी कृष्णाला कधी भगवान मानलं? मी लहानपणा पासूनच देवभक्त आहे, म्हणूनच आपणात असलेला भगवान ओळखू शकलो. महान भक्त असणारे चित्रकार व शिल्पकार यांनी आपल्या कलेच्या आधोर थोडासा का होईना, पण परमेश्वराच्या अस्तित्वाचा थुरावा दाखवला. मी तितकाही नाही दाखवू शकणार."

"मी भगवान असल्याचं माझ्या दरबारी कलाकारांनी कधी सिद्ध केलं?" राजाने मोठ्या अुत्सुकतेने विचारले.

"आपण त्यांना जेंव्हा परमेश्वराला मूर्तरूप देण्याची आज्ञा दिली, तेंव्हा त्यांनी आपलं रूपच डोळ्यांपुढे आणलं. त्यांनी चित्रं काढली, शिल्पही घडवली. हां, पण एक गोष्ट खरी, की समोर दिसणाऱ्या सूर्याचं चित्र काढता येतं, शिल्प बनवता येतं, पण आपणात जे तेज आहे, त्याला मूर्त रूप देणं अशक्य आहे. आपण बनवलेल्या चित्रात व मूर्तीत त्यांना ते तेज कुठं सापडू शकलं नाही. त्यामुळेच स्वतःच्या कामाबद्दल असंतुष्ट होअून त्यांनी त्या पौराणिक पुरुषांचा आधार घेतला; अनं त्यांनाच मूर्त रूप दिलं. आता आपण अशी कल्पना करा की, त्यांना जर शंभर वर्षांनंतर भगवंताचं रूप साकारायला सांगितलं, तर ते काय करतील ठाअूक आहे? दुसरं काय करणार ते? ते राजा जगतुसेनचंच चित्र साकारून संतुष्ट होतील." दिव्यनाथ अुत्तरला.

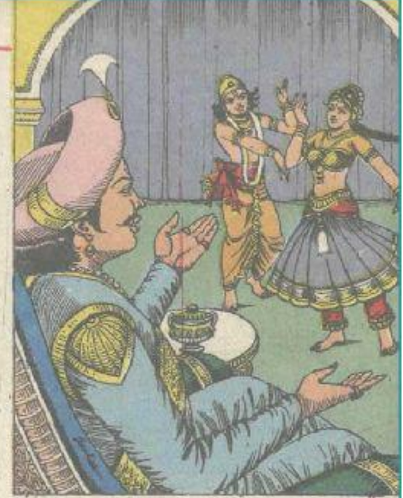
हे सारे ऐकून जगतुसेनचा आनन्द गगनात्त मावेनासा झाला. दिव्यनाथच्या हुषारीबद्दल त्याने प्रशंसोद्गार काढले.

परन्तु जवळच बसेल्या मन्त्र्याला मात्र दिव्यनाथचे बोलणे बिलकुल आवडले नाही. त्याने ताबडतोब काही अभिनेत्यांना बोलावले. राजाने त्यांना एक गोष्ट सांगितली अन् आज्ञा दिली की "तोंडातून एक शब्दही न बोलता ती गोष्ट अभिनयाद्वारे प्रकट करा." दुसऱ्या दिवशी अभिनेत्यांनी तसे करून दाखवल्याबरोबर जगतुसेन फारच आनन्दित झाला. तो मोठ्या अुत्साहाने त्यांना म्हणाला, "दिव्यनाथचं कथा अद्भुत खरंच! तुम्हा कलाकारांचा अभिनयही अुत्तम आहे."

"पण या लोकांचा अभिनय मला तरी काही समजला नाही. निदान दिव्यनाथला तरी समजला असेल की नाही, याचीही मला शंकाच आहे. महाराज, आपणच त्याला विचारा ना!" मन्त्री व्यंगात्मक आवाजात बोलला.

तेंव्हा दिव्यवनाथ हसून म्हणाला, "अवतारपुरुषाच्या लीला मोठ-मोठे वेदान्तीच काय, पण प्रत्यक्ष ब्रह्मदेवालाही समजू शकत नाहीत. जोपर्यन्त अवतारपुरुष महाराज स्वतः आपल्याला सांगणार नाहीत, तोपर्यन्त आपल्यासारख्या तुच्छ माणसांना कसं बरं समजणार?"

आनन्दाने खदाखदा हसत जगतुसेन

म्हणाला, "दिव्यनाथ, आजवर जो अवतारपुरुष माझ्या रूपात सुप्तावस्थेत होता, त्याला तू जागवलंस. माझ्या पुत्राला, युवराजाला, तू सकल कलात तज्ज्ञ बनवलंस तर मी आजन्म तुझा ऋणी होईन."

"युवराजांना विद्यादान करण्याची संधी आपण मला देअू करत आहात, त्याबद्दल धन्यवाद! त्यांना सर्व विद्यात प्रवीण बनवण्यासाठी मला फक्त एकच दिवस पुरेसा आहे." दिव्यनाथ मोठ्या आत्मविश्वासाने म्हणाला.

'केवळ एकच दिवस पुरेसा आहे,' या दिव्यनाथच्या म्हणण्याचे राजाला फार

आश्चर्य वाटले."

युवराजाला एकान्तात घेऊन जाऊन दिव्यनाथ त्याला म्हणाला, "तुझे वडील भगवान असून सृष्टिकर्ता आहेत. तूही त्यांच्यासारखा बनू इच्छित असशील, तर त्याला दोन मार्ग आहेत. तू आठवड्यातून दोन अुपास करायला हवेस. झाडाला अुलटं टांगून घेअून तपस्या करायला हवी. दहा वर्षं तपस्या करत तुला अध्ययन करावे लागेल-पण हा मार्ग फार कठीण आहे. आता दुसरा मार्गही नीट ऐक. तू आपली जीभ बाहेर काढलीस, तर मी त्यावर सारी मुळाक्षर लिहितो. तेंव्हा तू या दोनातून एक मार्ग निवड; तुला आवडेल तो."

खूप अुत्साहाने जीभ बाहेर काढत युवराज म्हणाला. "मला तर हा दुसरा मार्गच अुत्तम वाटतोय.

युवराजाच्या या बोलण्यावर दिव्यनाथ फारच खूश झाला, आणि म्हणाला, "जरासा थांब, त्यासाठी काही नियम आहेत. मी तुझ्या जिभेवर जेंव्हा मुळाक्षरं लिहीन, तेव्हा तुला आपला राग सोडून द्यायला हवा; अन् शान्त रहायला हवं. कूळ किंवा जात वगैरेंचा विचार न करता, तुझ्याहून जे वयाने मोठे आहेत त्यांचा तू मान ठेवायला हवास; जे लहान आहेत, त्यांच्याशी प्रेमाने वागायला हवंस. तुला सगळं कळतं, असं गृहित धरलं, तरीही इतरांचा सल्ला घेतल्यावाचून तू काहीही करायचं नाहीस. नेहमी हसतमुख रहायचंस. मी आत्ता हे जे नियम तुला सांगितलेत त्या सगळ्यांचं तू नीट पालन केलं नाहीस, तर मी लिहिलेल्या प्रत्येक अक्षराचं भूत बनून तुला तऱ्हेतऱ्हेने सतावेल."

युवराजाने सर्व नियम पाळण्याचे कबूल केले. युवराजाच्या जिभेवर अक्षरे लिहिल्यानन्तर दिव्यनाथ राजा जगत्‌सेनकडे जाअून म्हणाला, "राजा, युवराजांना अगदी बारक्यातली बारकी गोष्टही तत्क्षण समजते. मी आपणाकडे जितका वेळ मागितला होता, त्याहीपेक्षा कमी वेळात त्यांनी सर्व कला शिकून घेतल्या आहेत."

राजा जगत्‌सेनला फार संतोष वाटला. ते पाहून काय म्हणावे अन् काय नाही, हेच मन्त्र्याला कळेनासे झाले! तरीही धाडस करून तो म्हणाला, "युवराज सकलविद्या पारंगत झाल्याचे जाणून मला फार आनन्द झाला महाराज! कठोपनिषदात मला काही अडचणी आल्या आहेत, युवराजाना विचारून मी त्या दूर करून घेअू इच्छितो."

हे ऐकताच घाबरून दिव्यनाथ म्हणाला, "महाराज धर्मराजाने लहानशा अभिमन्यूला चक्रव्यूह भेदण्यासाठी पाठवले, अन् परिणाम काय झाला? अनुभवशून्य व्यक्तींना तितकासा विद्याबोध झालेला नसतो. आपले युवराज अजून दहा वर्षे तरी अभिमन्यूसारखेच असतील. कोणतीही विद्या ते सहजतेनं शिकू शकतात, पण कुणाच्या अशा अडचणी सोडवू जातील तर त्यांचे प्राण संकटात सापडू शकतात."

चिन्ताग्रस्त होअून जगत्‌सेन म्हणाला, "पण माझा हा पुत्र सर्व विद्यात पारंगत झालाय याला पुरावा काय?

"ही पारंगतता त्यांच्या वागण्यातून लक्षात येअू शकेल. त्यांच्या वर्तनात

आजपासून होत जाणारा फरक आपण पहात रहा." स्वतःला संभाळत दिव्यनाथ म्हणाला.

एकाच आठवड्यात युवराजात खूप फरक पडला. आपल्या पुत्राच्या वागणुकीवर खूश होअून राजा जगत्‌सेनने दिव्यनाथला आपल्या दरबारातच रहाण्याची विनन्ती केली. पण तो म्हणाला, "आता माझ्या जीवनाचं एकच ध्येय आहे. मी आजपासून देशोदेशी फिरत राहून आपली कीर्तीपताका सर्वत्र फडकवत ठेवीन."

दिव्यनाथाच्या या निस्वार्थीपणावर व राजभक्तीवर संतुष्ट होअून त्याला अनेक

अमूल्य वस्तु भेट देऊन राजाने त्याचा सत्कार केला. तेथून निघून दिव्यनाथ महासेनच्या दरबारात पोचला.

इतकी गोष्ट सांगून वेताळाने विक्रमादित्यला म्हटले "राजा, दिव्यनाथने प्रसिद्धी, कीर्ती आणि धनार्जन हे आपल्या जीवनाचे ध्येय मानले. तेवढयासाठीच तो महासेनच्या दरबारात गेला होता. परन्तु महासेनने त्याच्या पांडित्याबद्दल शंका घेऊन त्याला जगतुसेनकडे पाठवले. दिव्यनाथने तेथे आपल्या हुशारीने यश व अनेकानेक बक्षिसेही मिळवली. तरीही पुन्हा तो जगतुसेनला सोडून गेला. ही गोष्ट विचित्र नव्हे का? यावरून दिव्यनाथची बुद्धि अस्थिर आहे, असेच कळून येते की नाही? तो ध्येयहीनच नव्हे का? माझ्या या प्रश्नांची अुत्तरं तुला माहीत असूनही सांगल्याचं टाळलंस, तर तुझ्या मस्तकाचे फुटून तुकडे तुकडे होतील."

विक्रमार्क चटकन उत्तरला, "होय, ही गोष्ट अगदी खरीच की, दिव्यनाथला राजदरबारांतून आपल्या पांडित्याचं प्रदर्शन करायचं होतं आणि त्याद्वारे कीर्ती आणि धनही कमवायचं होतं. त्याला ही गोष्ट कळून चुकली होती की जगतसेनला कवडीइतकी ही अक्कल नव्हती. यामुळेच त्याला दरबारात शास्त्र व पांडित्याचं प्रदर्शन करावं लागलं. त्याने जगतुसेनला 'तू अवतारी पुरुष आहेस' असं म्हटलं, तेंव्हा त्याचा त्यावर अगदी सहज विश्वास बसला. दिव्यनाथ धनाबरोबरच कीर्तीही हवी होती. अन् ती तर केवळ पांडित्यप्रदर्शनानेच मिळणार होती. जगतुसेनची विनंती धुडकावून, त्याच्या महासेनच्या दरबारात येण्याचं हेच प्रमुख कारण!" अशा प्रकारे विक्रमराजाचे मौन भंग करण्यात वेताळ सफल झाला. व तो लगेच विक्रमार्कला झुकांडी देऊन तेथून गायब झाला आणि पूर्वीच याच झाडावर चढून लटकू लागला.

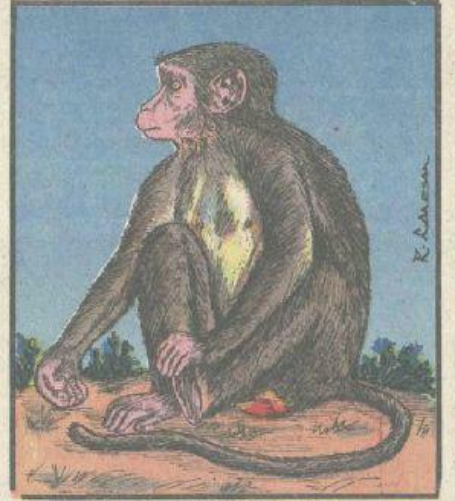
कल्पित

आपल्या देशातील पशुपक्षी :

'रीसस' माकडे

मनुष्याचे रक्त दोन भागात विभाजित केले जाते-आर्.एच्. पॉझिटिव्ह व आर्.एच् निगेटिव्ह. आर.एच. ही अक्षरे रीसेस नावाच्या एका जातीच्या माकडाची सूचक आहेत. म्हणजेच याचा अर्थ असा की, या जातीच्या माकडांचा मनुष्याच्या रक्ताशी खूपच जवळचा संबंध आहे.

या माकडात मुख्यत: 'लोगर्स व मेकाक्स' हे दोन प्रकार आहेत. त्यातील 'रीसस मेकाक' ही सर्व जगात प्रसिद्ध आहेत. कारण यांचे रक्त जवळजवळ माणसाच्या रक्तासारखेच असते. या माकडांचा साधारणत: वैद्यकीय शोधांसाठी अुपयोग केला जातो. यामुळे ही माकडे मोठ्या संख्येने आपल्या देशातून नियमितपणे निर्यात केली जात असत. पण यामुळे यांची एकूण संख्या खूपच रोडावली आणि ही जातच समूळ नष्ट होण्याच्या मार्गाला लागली. भारत सरकारने हा प्रकार लक्षात घेऊन ती परिस्थिति समूळ नाहिशी करण्याच्या विचाराने या निर्यातीवर बंदी घालून त्यांच्या संरक्षणाची व्यवस्था केली आहे.

ही 'रीसस' माकडे जास्त करून अुत्तरप्रदेश व मध्यप्रदेशात आढळतात. वर्षातले सहा महिने यांना कडक थंडीला तोंड द्यावे लागत असल्याने त्यांच्या शरीरावर लांबलांब व दाट असे केस असतात. केसांची लांबी जवळजवळ ६० सें.मी. असते.

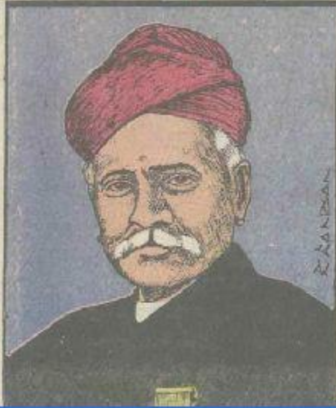
गावातून, शहरातून मुख्यत: देवळे, तळाव व स्टेशनांच्या आसपास ही माकडे टोळ्या करून फिरताना दिसतात.

राजा रवि वर्मा

आजचा केरळ प्रान्त सन १९४७ पर्यन्त तिरुवानूकूर व कोचिन या दोन रियासतींच्या शासनाखाली होता.

आधुनिक भारतीय चित्रकारांमधे राजा रविवर्माचे एक वैशिष्ट्यपूर्ण स्थान आहे. ते स्वतः तिरुवानूकूर राजवंशातील होते. तिरुवानूकूरची राजधानी तिरुअनंतपुरपासून चाळीस मैलांवरील एका गावी १९४७ मधे त्यांचा जन्म झाला. अगदी लहान वयात-जेव्हां नीट पावलेही टाकता येत नसत-बाल रविवर्मा भिंतींवर पशुपक्षी व झाडांची चित्रे काढी. घरातल्या वडीलधाऱ्यांनी मनाई करून सुद्धा, त्यांची पर्वा न करता त्यांचं हे रेखाटन चालूच असे. त्यांचे मामा राजवर्मा यांच्या लक्षात आले, की आपल्या या भाच्याला चित्रकलेत खूपच गोडी आहे, अन् तो या कलेत चांगलाच हुशारही आहे. ते स्वतः एक चित्रकार असल्याने बाल रविवर्माच्या कलेवर ते फार खुश असत. त्यांनी रविवर्माला खूपच प्रोत्साहन दिले.

पुढे रविवर्मा तिरुअनन्तपुरमला गेले. तो तैलचित्रांचा जमाना होता. राजभवनात काम करता करता रविवर्माने अलगिरीनायुडु नावाच्या चित्रकाराकडून तैलचित्रे काढायची कला शिकून घेतली. सुप्रसिद्ध डच चित्रकार थिओडोर जॉन्सन यांच्या चित्रकलेचा रविवर्माच्या कलेवर खूपच प्रभाव दिसून येतो. खुद्द त्यांच्याजवळ चित्रकला शिकण्याची संधी न मिळूनही त्यांच्या चित्र काढण्याच्या पद्धतीने रविवर्मा खूपच प्रभावित झाले.

रविवर्मांनी रामायण, महाभारत यांसारख्या पौराणिक व ऐतिहासिक ग्रन्थांचे चांगले अध्ययन व मनन केले. त्यातील पात्रे व दृश्ये त्यांनी पाश्चात्य शैलीत रंगवली व सर्वांचे लक्ष आकृष्ट करून घेतले.

१८८२ मधे मद्रासच्या गव्हर्नरने एक चित्रकला-प्रदर्शन आयोजित केले होते. त्यात रविवर्माला सुवर्णपदक मिळाले. त्या चित्राचे व्हिएन्नामधे प्रदर्शन झाले व रविवर्मा जगद्विख्यात झाले. ८७ वर्षांचे होऊन त्यांचा मृत्यु ओढवेपर्यन्त साऱ्या जगात त्यांची खूपच कीर्ती पसरली होती.

विश्वकवि रवीन्द्रनाथ टागोर रविवर्माच्या चित्रांबाबत म्हणतात-"आपल्या जीवनातले कितीतरी प्रभातकाल मी रविवर्माची चित्रे पहात आनन्दात घालवले. त्यांच्या चित्रांनी माझं मन मोहून गेलं. त्यांच्यावर माझं अपार प्रेम आहे. या चित्रांनी आपल्या पौराणिक पात्रांना सजीव रूप दिलं आहे. त्या पात्रांचे हावभाव व अन्य दृश्ये त्यांनी फारच अद्‌भुत अशी रंगवलेली आहेत. या चित्रांची माझ्या हृदयपटलावरील छाप कधीच पुसून जाणार नाही.

तुम्हाला माहीत आहे काय?

१. राजा दशरथाच्या कन्येचे नाव काय? तिचा विवाह कोणाशी झाला?
२. 'टेबल टेनिस' हा खेळ कोणी सुरू केला? केंव्हा?
३. 'भोपाल' व 'भोजपाल' यांचा संबंध काय, हे माहीत आहे?
४. जगाच्या एकूण भूमीचा किती भाग जलमय आहे?
५. 'तमिळ वेद' अशी कीर्ती मिळालेला ग्रन्थ कोणता? ग्रंथकर्त्याचे नाव काय?
६. रोम शहराप्रमाणेच सात पहाडांवर वसलेले दक्षिण भारतातील शहर कोणते?
७. वज्र हे आम्लात विरघळत नाही. मग ते कसे विरघळते?
८. पहाडी जातीचे नाव मिळालेला एक प्रान्त आपल्या देशात आहे. तो प्रान्त कोणता?
९. विक्रमादित्याच्या दरबारात 'नवरत्न' म्हणवले गेलेले नऊ बुद्धिशाली पुरुष कोण?
१०. एका चिनी सम्राटाच्या दरबारात युरोपच्या एका अधिकाऱ्याला स्थान मिळाले होते. तो अधिकारी व तो सम्राट कोण?
११. कोणत्या प्रान्ताचे नाव 'करुनाडु' असे होते?
१२. विमानाच्या आकाराला रूप देणारा पहिला माणूस कोण?
१३. 'नायनमार' 'आल्वार' या दोघात फरक कोणता?
१४. इंग्रजांनी कलकत्त्यात जो किल्ला बनवला, त्याचे नाव काय?
१५. पाण्याने भरलेल्या लोट्यात लोखंडाचा तुकडा सोडला, तर पाण्याची पातळी वाढेल काय?

उत्तर

१. राजकुमारी शान्ता, ऋष्यशृंग मुनीशी.
२. इंग्लंडचा जेम्स गिब, १८८८ साली.
३. भोपाळ ही मध्यप्रदेशाची राजधानी. तेथे असलेल्या 'भोजपाल' नावाच्या तलावावरून शहराला हे नाव मिळाले.
४. जवळजवळ ६० टक्के.
५. 'तिरुक्कुरळ', तिरुवल्लुवर.
६. तिरुअनन्तपुरम् (त्रिवेन्द्रम्). अनन्त नावाच्या आदिशेषाच्या पर्वतावर निर्मित शहर.
७. तीव्र उष्णतेने.
८. मिजोरम. 'मिजो' म्हणजे पहाडी माणूस.
९. कालिदास, वेताळभट्ट, घटकर्पर, वराहमिहीर, क्षवणक, अमरसिंह, वररुचि, शंकु, धन्वन्तरी.
१०. इटलीचा मार्कोपोलो, राजा कुब्लाखान.
११. कर्नाटक.
१२. सुप्रसिद्ध चित्रकार लिओनार्दो द व्हिन्सी.
१३. नायनमार हा शिवभक्त होता व आल्वार वैष्णव.
१४. विल्यम किल्ला. १६९६ व १७१५ च्या अवधीत.
१५. वाढत नाही.

विद्वान् आणि बुद्धिमान

प्राचीन काळी प्रतिहार नगरीत तीन मित्र रहात असत. त्यांची नावं होती-सूर्यमित्र, चंद्रशेखर नि चंदनमिश्र. लहानपणापासून ते एकमेकांचे मित्र होते. तिघांनी ही एकाच गुरूच्या देखरेखीखाली विद्याभ्यास केला होता. म्हणून त्यांची मित्रता दिवसें-दिवस गाढ होत गेली.

अशा रीतीने दिवस जात राहिले आणि तिन्ही मित्र आता वयात आले. त्यांचं शिक्षण ही पूर्ण झालं. उच्च शिक्षण प्राप्त करण्यासाठी कोठे जावे असा विचार फक्त चंद्रशेखरनेच केला. बाकीच्यांनी असा काही विचार कधी केलाच नाही. चन्द्रशेखर आपल्या आई-वडिलांचा एकुलता एक मुलगा होता, त्यांनी मुलाला बाहेर कोठे पाठविणे मान्य केले नाही.

एक दिवशी संध्याकाळी हे तिघे ही आमराईत हिंडायला गेले. तिथे चंद्रशेखर त्यांना म्हणाला—"भविष्यात काय करावं याबाबत माझी एक योजना आहे. मला वाटतं जो योग्य संधि शोधून काढतो तोच खरा भाग्यवान! नोकरी केली तर आपण कूप-मंडूक बनून जातो. जगातील अन्य घडामोडींशी आपला संबंधच रहात नाही. म्हणून आपण काही असा उद्योग शोधला पाहिजे, ज्यामुळे आपल्या व्यक्तित्वाचा विकास होईल."

सूर्यमित्र नि चंदनमिश्र म्हणाले—"मित्रा, जरा नीट समजावून सांग ना"

"सांगतो हं, आपल्या प्रतिहार नगरांत आणि आसपासच्या प्रदेशात नारळ व सुपारी यांची झाडं विपुल प्रमाणात आहे. आपल्याला जी सुगंधित द्रव्ये लागतात ती मात्र इथे मिळत नाहीत. गंडसा आणि मालव बेटातून ही द्रव्ये आपल्याकडे

येतात आणि भारी किंमतीला विकली जातात. आपली सुपारी नि नारळ यांना या बेटात चांगली मागणी आहे. म्हणून मला असं वाटत की आपण पुरेसं भांडवल गुंतवून सुपारी व नारळ खरेदी करावेत नि गंडसा आणि मालव बेटात जाऊन तेथे व्यापार करावा." चंद्रसशेखरने आपली योजना समजावून सांगितली.

"पण आपल्याला व्यापार करायला जमेल?" दोन्ही मित्रांनी प्रश्न केला.

"का नाही? थोडंसं भांडवल गुंतवून आपण व्यापार सुरू करू. सुरुवातीला काही अडचणी येतील, पण हळू हळू आपल्याला यश मिळेल." चंद्रशेखरने समजावून सांगितले.

बराच वेळ तिघांनी आपापसात चर्चा केली. शेवटी सूर्यमित्र व चंदनमिश्र यांनी मोठ्या उत्साहाने चंद्रशेखरची योजना मान्य केली. चंद्रशेखरने आपल्या आई-वडिलांना समजावून संगितलं– "आपल्या या व्यापारात माझे दोन मित्र ही बरोबर असतील, तेव्हा तुम्हाला काळजी करायचं काहीच कारण मला तरी दिसत नाही."

तिघे मित्र आपापला माल घेऊन प्रथम गंडसा बेटावर गेले. तिथे परदेशी व्यापाऱ्यांसाठी एक खास धर्मशाळा होती. तिघे ही तेथे उतरले.

चंद्रशेखर आपल्या मित्रांना म्हणाला–"उद्यां सकाळीच आपण तिघे या बेटावरील निरनिराळ्या ठिकाणी जाऊ आणि आपल्या व्यापाराचा प्रारंभ करू."

दोघे मित्र 'हो' तर म्हणाले, पण मनातल्या मनात त्यांना भीति वाटत होती. दुसऱ्या दिवशी सकाळी तिघे निरनिराळ्या ठिकाणी गेले आणि संध्याकाळी धर्मशाळेत परत आले. चंद्रशेखरने बाकीच्या दोघांना निराश पाहून विचारले–"का रे बाबांनो? असे मान खाली घालून का बसला आहात?"

ते चन्द्रशेखरला म्हणाले– "पहिल्याच दिवसापासून व्यापारात नुकसानीला सुरुवात झाली. आमचं बोलणं ऐकून काही व्यापाऱ्यांनी विचारले–"नव्याने व्यापार सुरू केलाय वाटतं? ते आमच्याकडे पाहून हसले सुद्धा!"

नंतर दोघांनी चन्द्रशेखरला त्याच्या व्यापाराबद्दल विचारले. चंद्रशेखरला सांगायला थोडा संकोच वाटत होता. त्याला वाटलं आपलं वृत्त ऐकून या दोघांना वाईट वाटेल. तरी पण खरं बोललेलंच बरं असं त्याला वाटलं.

त्या दिवशी दुपार पर्यंत चन्द्रशेखरचा अर्धा माल विकला गेला होता. आपल्या अंदाजाहून अधिक फायदा त्याला मिळाला. एवढंच नव्हे तर सिंहल, काश्मीर सारख्या दूर देशांहून आलेल्या व्यापाऱ्यांशी ही त्याची ओळख झाली. काही लोकांनी त्याला दुसऱ्या दिवशी भोजनाचं निमंत्रण दिलं.

हे सगळं ऐकून दोन्ही मित्रांचे चेहरे पाहण्यासारखे झाले. नंतर तीनचार दिवसात चंद्रशेखरचा सर्व माल विकला गेला. तोपर्यंत सूर्यमित्र व चन्दनमिश्र यांचा अर्धा माल ही विकला गेला नाही. तो माल विकून देण्याची जबाबदारी चंद्रशेखरने उचलली आणि तो सर्व माल चांगल्या फायद्यात विकून ही टाकला.

चंद्रशेखरच्या सल्ल्याने तिन्ही मित्रांनी

मिळून बेटावर मिळणारी सुगंधी द्रव्ये खरेदी केली. याशिवाय विदेशी व्यापाऱ्यांकडून काही अद्भुत वस्तु व घर सजावटीची सामग्री पण खरेदी केली.

अशा रीतीने व्यापाराचे काम पूर्ण झाल्यावर तिन्ही मित्र प्रतिहार नगरीत परत येण्याची तयारी करू लागले.

मायदेशी परत येण्यापूर्वी तिघे ही गंडसा बेटावरील चेन्नकेशवच्या मंदिरात गेले. या बेटावरील लोक मोठ्या भक्ति-भावनेने येथे पूजा करतात. हे देऊळ एका डोंगरावर आहे आणि डोंगराच्या मागच्या बाजूस पायथ्याशी गंडकी नदी वाहते. डोंगराच्या शेवटी

एक टुमदार बगीचा आहे. परमेश्वराच्या पूजेसाठी रोज येथून फुले येतात. ती सुंदर बाग पाहण्यासाठी दोन मित्र चंद्रशेखरला तेथे घेऊन्न गेले. जेव्हा चन्द्रशेखर डोंगरावरून खालील वनश्री पहात होता, तेव्हा दोन मित्रांनी मिळून त्याला गंडकीत ढकलून दिले आणि मुकाट्याने परत आले.

धर्मशाळेत येऊन्न दोघांनी चंद्रशेखरचे पैसे व माल अर्धा अर्धा वाटून घेतला. थोड्या दिवसांनी ते प्रतिहार नगरीत परत आले.

चंद्रशेखरचे आई-वडील मोठ्या आतुरतेने चंद्रशेखरची वाट पहात होते. सूर्यमित्र व चंदनमिश्र दोघे ही त्यांच्याकडे गेले आणी एक खोटीच गोष्ट रचून सांगितली. ते म्हणाले– "चंद्रशेखरला व्यापार करणं जमलं नाही, त्यामुळे त्याचे बरेच नुकसान झाले. त्याला फार दुःख झाले आणि त्याने आत्महत्या केली. गंडसा बेटाच्या कायद्यानुसार त्याचा माल तेथील सरकारने आपल्या ताब्यात घेतला." रडत रडत त्यांनी हे सर्व चंद्रशेखरच्या आई वडिलांना सांगितलं. आता आपला मुलगा जिवंत नाही हे आई-वडिलांनी जाणलं.

पण वस्तु-स्थिति काही निराळीच होती. चंद्रशेखरला जेव्हा डोंगरावरून ढकलून देण्यात आलं, तेव्हा तो गंडकी नदीत पडला नाही. एका वडाच्या झाडाच्या फांद्यात अडकून पडला. तो बेशुद्ध झाला आणि सूर्यास्ताच्या वेळी शुद्धीवर आला. शुद्धीवर येताच त्याने आरडा-ओरडा केला–'वाचवा, वाचवा मला!'

त्यावेळी भगवान चेन्नकेशवच्या मंदिराचे प्रमुख व्यवस्थापक मंदारक यांची मुलगी स्वर्णगौरी आपल्या सेविकांसह बागेत हिंडत होती. चंद्रशेखरचं ओरडणं ऐकून स्वर्णगौरीने खाली पाहिलं-एक माणूस वडाच्या फांद्यात अडकून पडला होता. तिने

ताबडतोब काही माणसांना बोलवले आणि दोराच्या साह्याने त्याची सुटका केली.

चन्द्रशेखरला जेव्हा बागेत आणलं गेलं तेव्हा तो पुन्हा बेशुद्ध झाला. स्वर्णगौरी आपल्या नोकरांच्या मदतीने त्याला आपल्या घरी घेऊन गेली. त्याची सेवा-सुश्रूषा केली.

चन्द्रशेखरला पाहून मंदारक मुलीला म्हणाला–"बेटा, हा तर प्रतिहार नगरीतील एक व्यापारी आहे. याचं नाव चन्द्रशेखर. याच्याकडून मी काही माल खरेदी पण केला आहे. याची हुषारी नि बुद्धिमत्ता पाहून मी फार खुश झालो नि याला काही भेटी पण दिल्या." चन्द्रशेखरला पाहून त्याला फार आश्चर्य वाटलं.

थोड्या वेळाने चंद्रशेखर शुद्धीवर आला. गंडसा बेटावरील प्रमुख व्यापारी मंदारकला आपल्या जवळ पाहून त्याला मोठं आश्चर्य वाटलं.

मंदारक मोठ्या प्रेमाने चन्द्रशेखरशी बोलला. विचारलं–"ही अशी घटना कशी घडली?" सर्व काही सांगायला प्रथम तर चन्द्रशेखरला अंमळ संकोच वाटला, पण नंतर त्याने एक-एक करीत सगळं सांगून टाकलं.

सर्व ऐकून रागीट मंदारक

म्हणाला–"मित्र-द्रोहाला ही काही सीमा असते. तुझे ते मित्र अजून ही शहरात असण्याची शक्यता आहे. आता सैनिक पाठवून त्यांना पकडून आणतो."

पण चन्द्रशेखर शांतपणे म्हणाला–"त्यांना पकडून आणणं सोपं काम आहे, पण मला वाटते ते योग्य होणार नाही. शिवाय ज्या लोकांनी मला मारण्याची योजना आखली, ते एव्हाना येथून गेले ही असतील. माझे पैसे नि माल घेऊन ते केव्हाच पळून ही गेले असतील."

मंदारकने हे सर्व मान्य केले. पण त्याला शंका होती म्हणून त्याने

विचारले–"इतकं सर्व झालं तरी तू त्या मित्रांशी मैत्री ठेवू इच्छितोस?"

चंद्रशेखर हसून म्हणाला–"तसं नाही. त्यांनी जे काही केलं त्याबद्दल माझा त्यांच्यावर राग तर आहेच. पण त्यांना पकडून त्यांच्यावर आरोप करणे रस्त्यांतील भिकाऱ्याशी भांडण करण्यासारखे आहे. ते मला मुळिच पसंत नाही. मी विद्वान नाही, बुद्धिमान आहे. म्हणून विद्वानासारखे त्यांना क्षमा करून सोडून देऊ शकत नाही. बुद्धिमान माणसा प्रमाणे त्यांचा सूड घेईन. जर आपणास शक्य असेल तर मला काही रक्कम कर्जाऊ द्या. मी पुन्हा व्यापार करीन आणि आपली रक्कम सव्याज परत करीन.

चंद्रशेखर प्रामाणिक आणि सत्य-प्रेमी होता. मंदारकला त्याचा प्रस्ताव योग्यच वाटला. तो काही बोलणार एवढ्यात सर्व काही ऐकणारी स्वर्णगौरी पुढे येऊन म्हणाली–"पिताजी, थोडं मी काय म्हणते ते पण ऐका." आणि ती वडिलांना शेजारच्या खोलीत घेऊन गेली.

थोड्या वेळाने मंदारक एकटाच बाहेर आला आणि म्हणाला–"कोणत्या ही परिस्थितीत मी तुला कर्ज़ द्यावे हे माझ्या मुलीला पसंत नाही."

चंद्रशेखरवर याचा काही ही परिणाम झाला नाही. तो काही बोलला नाही. मंदारकच पुन्हा हसत बोलू लगला–"तू माझा जावई बनावंस अशी तिची इच्छा आहे. आपली सर्व संपत्ति तुझ्या सुपूर्द करावी असं ती म्हणते. मला मुलगा नाही, तेव्हा तूच माझा जावई झालास तर मला फार आनंद वाटेल."

चंद्रशेखरने आपल्या मनातील विचार सांगितला–"आपला काही निर्णय सांगण्यापूर्वी एक गोष्ट आपण लक्षात घ्यावी. माझे आई-वडील, भाऊ सर्व जण प्रतिहारनगरीत आहेत. शिवाय त्यांच्याहून आपला मातृदेश मला अधिक प्रिय आहे. म्हणून आपल्या घरी राहून आपला व्यापार चालू ठेवणे मला जमणार नाही."

चंद्रशेखरचे हे बोलणे मंदारकला खूपच आवडले. तो म्हणाला-"तुझा हा स्वाभिमानच माझ्या मुलीला पसंत आहे हे विसरू नकोस. जावईबुवा, तुमची जशी इच्छा तसंच करा. तुम्ही म्हणालात तर आम्ही ही तुमच्या 'स्वदेशी' चलू. नाही म्हणू नका."

काही दिवसात चंद्रशेखर आणि स्वर्णगौरी यांचा विवाह थाटामाटात साजर झाला.

एका शुभ दिवशी चंद्रशेखर पत्नी व सासरे यांच्या सह प्रतिहार नगरात पोचला.

चंद्रशेखरच्या परत येण्याचं सर्व परिचितांना मोठं आश्चर्य वाटलं. ते त्याला प्रश्नांवर प्रश्न विचारू लागले.

चंद्रशेखरने सर्वांच्या प्रश्नाचं एकच उत्तर दिलं-"ईर्ष्येखोर मित्रांच्या भयंकर कारस्थानातून मला वाचविल्याबद्दल आमचं कुलदैवत 'स्वयंभूस्वामी' यांचा मी अत्यंत आभारी आहे."

मंदारक हे सर्व ध्यानपूर्वक पहात होता. त्याने एक दिवशी चंद्रशेखरला विचारले–"चंद्रशेखर, तू आपल्या मित्रांचा सूड घेतलास तर?"

चंद्रशेखर म्हणाला–"मंदारकजी, जगात लोक सद्गुणांपेक्षा दुर्गुणांची पारख अधिक सहजपणे करतात. मी एक छोटंसं उत्तर देऊन त्या दोन्ही बदमाषांची बदमाषी जगाला दाखवून दिली. हा ही एक सूड घेण्याचाच प्रकार नाही का?"

संतुष्ट होऊन मंदारक म्हणाला–"तू म्हणाला होतास की एकाद्या विद्वानाप्रमाणे तू त्यांना क्षमा करू शकणार नाहीस, पण एकाद्या बुद्धिमान माणसाप्रमाणे त्यांचा सूड घेशील. आणि ते तू सहज करून दाखवलंस! तुझी कार्यकुशलता पाहून मला फार आनंद व संतोष होत आहे.

चान्दोबाच्या बातम्या

मोठा दिवस

गेल्या ३० जून व १ जुलै मधल्या मध्यरात्री आपण सर्वजण जेंव्हा गाढ निद्रेत झोपलो होतो, तेंव्हा दिल्लीच्या 'नॅशनल लॅबोरेटरी' तील वैज्ञानिक मात्र जागत राहिले होते. त्या प्रयोगशाळेतील 'ॲटॉमिक क्लॉक'—मधील एका सेकंदाचा वेळ त्यांना बरोबर करायचा होता; यासाठीच त्यांना जागत रहावे लागले

होते. त्यांच्या शिशोवा प्रमाणे त्या दिवशी पृथ्वीच्या स्वतःभोवती फिरण्याच्या वेगात एका सेकंदाचा फरक पडत होता. तो फरक तेंव्हाच ताबडतोब ठीक केला नसता तर 'ॲस्ट्रानॉमिकल टाइम' मधे आणि आपल्याजवळ असलेल्या घड्याळांत-दुसऱ्या दिवशी फरक पडला असता. अशीच घटना अकरा वर्षांपूर्वी जून ३०, १९७२ रोजी घडली होती. त्यावेळी दिवस एक सेकंदाने वाढला होता. पण टी. व्ही. च्या पडद्यावर पाहून आपापली घड्याळे ठीक करणाऱ्या आपल्यासारख्या लोकांच्या लक्षात ही गोष्ट कशी येणार?

पृथ्वी विनाशापासून वाचली

जवळपास ६००० टन वजनाचा नक्षत्राच्या आकाराचा एक छोटासा ग्रह, २० मे रोजी ताशी ४८,००० मैलांच्या वेगाने पृथ्वीच्या दिशेने येत होता.

पण तो पृथ्वी पासून २०,००० मैल दूर असतानाच अचानक दिशा बदलून दुसरीकडेच पुढे निघून गेला. अन् सौभाग्याने त्याच्याशी टक्कर होण्यापासून पृथ्वी थोडक्यात वाचली! तसे घडले नसते, तर पृथ्वीचे फार मोठ्या प्रमाणावर नुकसान झाले असते. ही बातमी अमेरिकेच्या दोन अंतरिक्ष वैज्ञानिकांनी प्रसृत केली. अंतरिक्षातील 'आस्टिरायडर्स' शोधन हेच त्यांचे प्रमुख काम आहे.

अंतरिक्षातील नवीन विजय

'ऑडवर' नावाचे एक विलक्षण अवकाशयान अमेरिकेने २९ जून रोजी अंतरिक्षात पाठवले आहे. युरोपियन रीसर्च सैटलाईट 'युरेका' सहा महिने अगोदरच अंतरिक्षात पोचले होते. 'ऑडवर' च्या प्रवाशांनी ते शोधून काढले व आपले यान 'युरेका'शी जोडून घेतले. गेले सहा महिने 'युरेका' विविध प्रकारच्या शोधाची माहिती पृथ्वीवर पाठवत होते.

वीर हनुमान

जांबवान, हनुमान, वेगदशे आणि ऋषभ यांनी सुग्रीवाच्या आज्ञेनुसार कलश घेतले आणि ते पाचशे नद्यांचे पाणी घेऊन आले. तसेच त्यांनी चार समुद्रांचे पाणी पण आणले.

नंतर विधिवत् श्रीरामाचा राज्याभिषेक झाला. राम व सीता यांना रत्नजडित सिंहासनावर बसविण्यात आले.

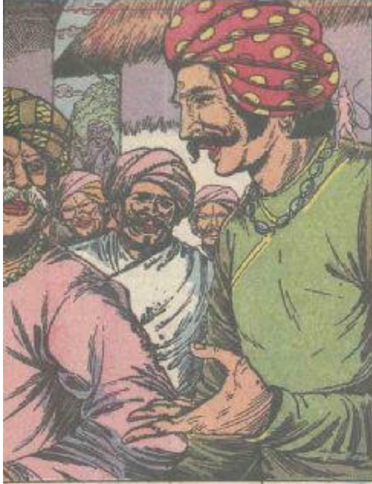
शत्रुघ्नाने रामाच्या डोक्यावर श्वेत छत्र धरले, सुग्रीव चौरी ढाळू लागला. विभीषणाने ही एक निराळ्या प्रकारची चौरी आपल्या हाती घेऊन ती तो हलवू लागला.

आपल्या राज्याभिषेकाच्या शुभ समयी रामाने ब्राह्मणांना सवत्स धेनु, सोनं व वस्त्रालंकार दान म्हणून दिले. रामाने सीतेला एक अतिसुंदर मोत्यांची माळ दिली आणि सांगितलं—"वानरांपैकी ज्याच्यावर तुझं सर्वाधिक प्रेम आहे, त्याला ही भेट म्हणून दे." सीतेने ताबडतोब ती माळ हनुमानाच्या हाती दिली.

विभीषण लंकेला परत गेला. रामाने भरताला युवराज बनविले व तो राज्य-शासन करू लागला.

रामाने एक दिवशी सुमंतला बोलवले आणि म्हणाला—"जन-कल्याणाची कामे खूप मोठ्या प्रमाणावर करावीत असे मला वाटते. धन-संग्रह करायला सुरुवात कर."

रामाचे राज्य-शासन

सुमंत म्हणाला—"प्रभु, गेली चौदा वर्षे प्रजेने कर दिलेला नाही."

दु:खी अंत:करणाने राम म्हणाला—"याचा अर्थ असा की वेळेवर पाऊस पडला नसावा. बिचाऱ्या प्रजेला खूपच त्रास सहन करावा लागला असेल!"

सुमंत एक क्षण भर गप्प बसला, नंतर सांगू लागला—"तसं नही प्रभू. आपला देश धन-धान्याने परिपूर्ण आहे. प्रजेला कशाची ही कमतरता नाही. परंतु जनतेत काही बदल झालेला दिसतो आहे. श्रीमंत व्यापाऱ्यांनी कराचे पैसे दिले नाहीत. शेतकऱ्यांनी पण असंच केलं. त्यामुळे श्रीमंत लोक अधिक श्रीमंत झाले, आणि गरीब अधिक गरीब झाले."

राजकोषात काही शिल्लक नसल्याबाबत व धनाचा अभाव असल्याचे सुमंतने लक्ष्मणाला ही विस्ताराने समजून सांगितले.

लक्ष्मण अमळ विचारात पडला आणि नंतर त्याने सुचवले—"तर मग आता आपण एक काम करू या. राज्यात सर्वत्र घोषणा करा की ज्यांना कराची रक्कम खजिन्यात जमा करायची असेल, त्यांनी एका भोपळ्याच्या वजनाचं सोनं आणून दिलं की बस झालं. यामुळे कोणाला ही काही त्रास होऊ नये. असं मला वाटतं."

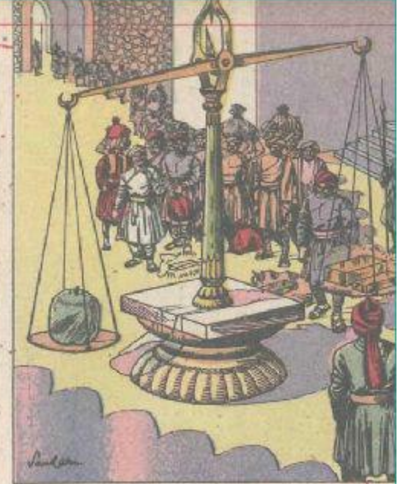
रामाने लक्ष्मणाची सूचना मान्य केली. त्याच दिवशी कोशल राज्यात दवंडी पिटवली गेली. चौदा वर्षे ज्या जनतेने कर दिला नाही, ती भोपळ्याच्या वजनाचंच काय, हत्तीच्या डोक्याच्या वजनाचं सोनं ही आनंदाने देईल हे लक्ष्मणाला चांगलं माहीत होतं. तरी पण पुरेशी सावधगिरी घेण्याच्या उद्देशाने त्याने हनुमानाला बोलवून सांगितलं—"तू जनतेत जाऊन अवलोकन करून ये. तू त्यांच्यात आहेस हे त्यांना न कळावं. आपण जी घोषणा केली आहे, त्याबाबत जनतेची प्रति-क्रिया जाणून घे. आपल्या या घोषणे बाबत जनता असंतुष्ट तर नाही ना हे ही जाणून घे.

हनुमान सूक्ष्म रूपात जनतेत जाऊन मिसळला. लोक आपापसात जे काही बोलत होते, ते संर्व त्याने लक्षपूर्वक ऐकले. परत येऊन त्याने लक्ष्मणाला अहवाल दिला—"भोपळ्याच्या वजनाचं सोनं द्यायला कुणाची काही हरकत नाही. उलट लोक असं म्हणतात की हा राम भरतापेक्षा ही भोळा आहे. चौदा वर्षे कर दिलेला नसताना आता केवळ भोपळ्याच्या वजनाचं सोनं अपेक्षित आहे, याबाबत सर्वांनाच फार संतोष आहे."

हनुमानाचं बोलणं ऐकून लक्ष्मणाच्या मनात एक शंका आली. प्रजेत काही लोक निश्चितच प्रामाणिक व पापभीरू धर्मात्मा असले पाहिजेत. अशा लोकांवर अन्याय होऊ नये. ज्यांना भोपळ्याच्या वजनाहून कमी सोनं देता येण्यासारखं आहे, त्यांना तसं करायला स्वतंत्रता असावी.

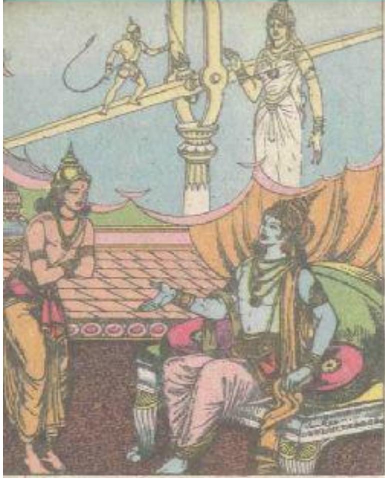
लक्ष्मणाने यावर खूप विचार केला. त्याला एक उपाय सुचला. तो हनुमानाला घेऊन अयोध्येच्या मंदिरात गेला. सूक्ष्म रूप धारण केलेल्या हनुमानाशी लक्ष्मणाने शांतपणे बोलणे केले व ते दोघे जण बाहेर आले. तोपर्यंत सूर्यास्त होऊन अंधार पडू लागला होता.

सकाळी राजभवाच्या परिसरात त्यांनी एक मोठा तराजू टांगला. एका पारड्यात

एक मध्यम आकाराचा भोपळा ठेवला. सोन्याच्या लगडी हातात घेऊन लोक येऊ लागले. एका माणसाने जे सोनं आणलं होतं ते दुसऱ्या पारड्यात टाकलं. भोपळा असलेलं पारडं वरच येईना. त्याला मोठं आश्चर्य वाटलं. डोकं खाजवीत तो घरी गेला आणि आणखी सोनं घेऊन आला. बरोबर आणलेलं सर्व सोनं त्याने पारड्यात घातलं तेव्हा भोपळ्याचं पारडं वर झालं. हे पाहून बाकीचे लोक ही आपापल्या घरी गेले आणि अधिक सोनं घेऊन आले.

तेथे जमलेल्या लोकांपैकी एकाने थोडंच सोनं आणलं होतं. भीत भीत त्याने

ते पारड्यात टाकले. त्या थोड्याच सोन्याने पारडं जड झालं आणि भोपळा ठेवलेलं पारडं वर आलं. हे पाहून लोकांना मोठंच आश्चर्य वाटलं. यानंतर बऱ्याच लोकांनी तराजूत सोनं टाकलं. हा तराजू काही सामान्य तराजू नाही हे लोकांच्या लक्षात आलं. हा तराजू तर मोठा महिमावान् आहे. न्यायपूर्वक जेवढं मिळायला पाहिजे तेवढंच हा ग्रहण करतो. या न्यायप्रेमी तराजूने लोकांना फारच संतोष वाटला. लोक आनंदाने सोनं देत राहिले. अशा रीतीने खूप सोनं जमलं. राजकोष भरून गेला.

जे घडलं ते पाहून रामाला ही आश्चर्य वाटलं. त्याने लक्ष्मण व मंत्री सुमंत यांना आपल्या खाजगी कक्षात बोलवलं. त्यांच्या मागे हनुमानाने ही आपल्या सूक्ष्म रूपात प्रवेश केला.

रामाने कठोरपणे विचारले– "लक्ष्मणा, भोपळ्याचे वजन अधिकाधिक किती असेल? त्याने मण-मण सोनं मोजलं. भोपळ्याने निरनिराळ्या प्रकारे आपले वजन बदलले. तुम्ही सर्वांनी मिळून प्रजेला फसवलं. होय की नाही?"

लक्ष्मणाने हात जोडले नि नम्रतापूर्वक म्हणाला– "आम्ही कोणाला ही फसवलं नाही. जे काही घडलं ते धर्मदेवतेच्या आदेशानुसार घडलं. यात हनुमानाची थोडी किमया अवश्य आहे. हनुमानाने सूक्ष्म स्वरूपात तराजूचा मध्य पकडला. धर्मदेवतेचा आदेश मिळेपर्यंत त्याने भोपळा असलेलं पारडं आपल्या पायाने दाबून ठेवलं. धर्मदेवता जे सांगे ते केवळ हनुमानालाच ऐकू येई. हनुमान आणि मी-आम्ही दोघांनी मिळून धर्मदेवतेची पूजा केली आणि तिचे सहकार्य मिळविले. आपल्या धर्माचे ठीक पालन करणारी माणसे थोडीच! कर न देणारी माणसंच अधिक. आम्ही धर्मदेवतेच्या मदतीने प्रत्येकाकडून न्यायपूर्वक जे मिळायला हवे तेवढेच मिळवले. आम्ही खूप

विचारपूर्वक ही योजना कार्यवाहीत आणली."

राम काही बोलणार एवढ्यात धर्मदेवतेची अशरीरी वाणी ऐकू आली– "रामा, लक्ष्मणाने जे काही सांगितले ते सर्व खरे आहे." ताबडतोब हनुमान पण आपल्या सूक्ष्म रूपातून साधारण रूपात प्रकट झाला आणि त्याने रामाला नमस्कार केला. रामाने हनुमानाची खूप प्रशंसा केली.

यानंतर काही दिवसांनी रामाने कोशल राज्यातील सर्व जनतेला एक मेजवानी दिली. या मेजवानीसाठी आवश्यक ती सर्व सामग्री आणण्याची व्यवस्था हनुमानाने केली. त्याला एक क्षणाची फुरसत मिळेना. या मेजवानीची व्यवस्था उत्तम प्रकारे व्हावी म्हणून हनुमान सर्वतोपरि प्रयत्न करीत राहिला.

हनुमानाचे सर्व परिश्रम सीता पहातच होती. तिचे त्याच्यावर पुत्रवत् प्रेम होते. लंकेत सीतेला शोधून काढणारा सर्वप्रथम हनुमानच होता. तिने हनुमानाला आपल्या जवळ बोलवलं नि म्हणाली– "पुत्र हनुमान, सकाळपासून एक क्षण भर ही विश्रांति न घेता तू परिश्रम करीत आहेस. जेवणाची वेळ झाली आहे. पाहुण्यांच्या सत्कारात काही उणीव राहू नये ही जबाबदारी तुझीच. म्हणून तू

अगोदर जेऊन घेतलंस तर बरं!"

सीतेची सूचना मान्य करून हनुमानाने स्वयंपाक-मंडपात प्रवेश केला. सीतेने पत्रावळ मांडून वाढायला सुरुवात केली. ती जे जे वाढी, हनुमान क्षणात खाऊन टाकी. असे थोडा वेळ चालू राहिले आणि पाहता-पाहता हजारो निमंत्रितांसाठी तयार केलेले खाद्य-पदार्थ संपून गेले. भात, भाज्या नि पक्वान्नांनी भरलेली भांडी रिकामी झाली. हे पाहून सीतेला आश्चर्य वाटलं आणि तीने धावत रामापाशी येऊन रामाला सर्व वृत्त कथन केलं.

राम हसत म्हणाला– "तू हनुमानाला काय समजली आहेस? हा साक्षात्

परमशिवाचा अवतार आहे. त्याला तृप्त करणं हे तुझ्या शक्तीवर अवलंबून आहे. याबाबत मी काही करू शकणार नाही."

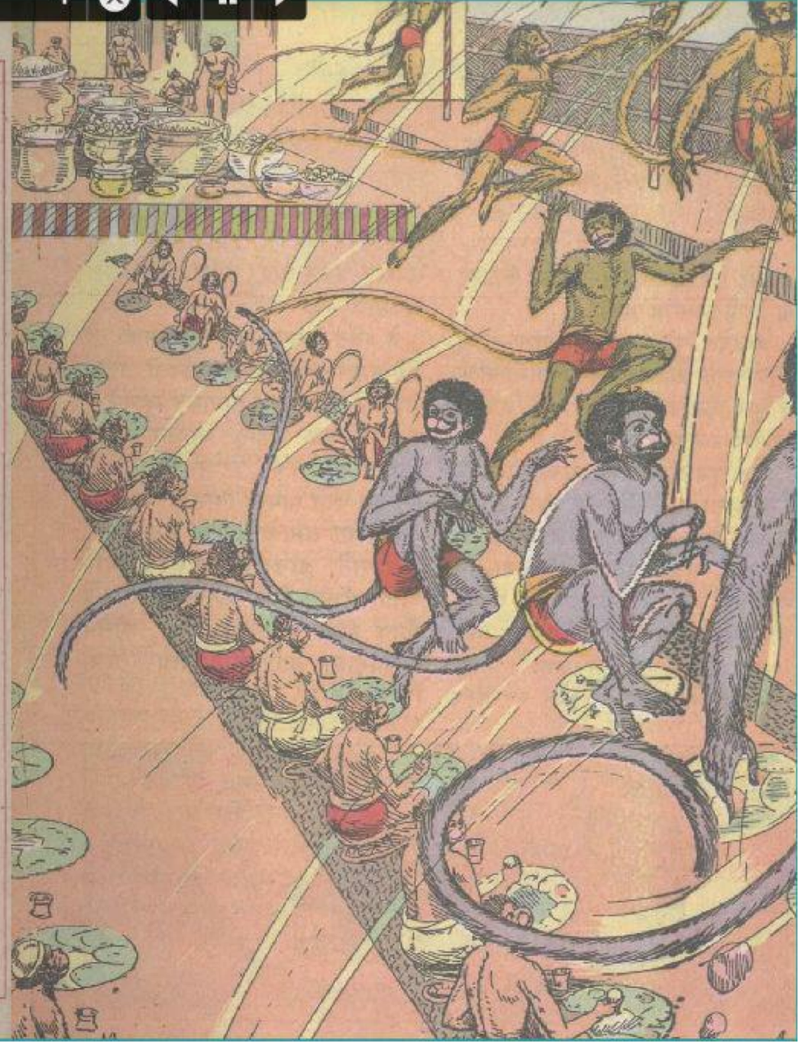
सीता स्वयंपाक-मंडपात परत आली नि हनुमानाच्या मागे येऊन उभी राहिली. मनांतल्या मनात म्हणू लागली—"परमेश्वरा, तू कोण आहेस हे आता मी समजले. आता जर तू आपल्या भुकेचा त्याग केला नाहीस तर माझी अब्रू धुळीस मिळेल. प्रभु माझे रक्षण कर!" असे म्हणत सीतेने पंचाक्षरी मंत्राचे शंभर वेळा पठण केले.

दुसऱ्याच क्षणी हनुमानाने तृप्तीचा ढेकर दिला. पुढे येऊन सीतेने विचारले—"पुत्र, आणखी वाढू?"

"नको मातोश्री, पोट भरलं आता!" असे म्हणत हनुमान स्वयंपाक-मंडपातून बाहेर पडला.

यानंतर सीतेने अन्नपूर्णादेवीचे स्मरण केले. तिने सर्व भांडी पूर्ववत् खाद्य-पदार्थांनी भरून टाकली. नागरिक आणि वानर जेवायला बसले. वानरांच्या पंगतीत कोपऱ्यात बसलेला एक वानर-बालक आवळ्याकडे मोठ्या आश्चर्याने पहात होता. त्याने आपल्या बोटांनी तो दाबला, तशी त्यातील बी आवाज करीत वर उडाली.

उडणाऱ्या बीकडे पहात छोटा वानर म्हणाला—"तुला काय वाटतं तूच फक्त उडू शकतेस? आता माझं कौशल्य पहा." आणि तो उभा राहून त्याने एक बीहून उंच उडी मारली. त्याला पाहून आणखी एका वानराने त्याच्याहून अधिक उंच उडी मारली. तिसरा एक वानर हे सर्व पहात होता. त्याने उत्साहाने आणखी उंच उडी मारली. अशा रीतीने सर्व वानर एकाहून एक उंच अंतरिक्षात उड्या मारू लागले. अंगद, नीळ आणि सुग्रीव यांनी ही उंचच उंच उड्या मारल्या. ही कदाचित् रामाची आज्ञा असेल असे वाटून हनुमानाने ही सर्वात उंच उडी मारली.

उड्या मारणाऱ्या वानरांना पाहून रामाने हनुमानाला विचारले—"का रे? इतर सर्व वानर उड्या मारीत असताना, तू फक्त एकच उडी मारून गप्प का बसलास?"

नम्रतापूर्वक हनुमान म्हणाला—"रामा, एवढ्या महान पराक्रमी वीरांपुढे मी किती सामान्य प्राणी!"

जांबवंत पुढे येऊन म्हणाला—"या हनुमानाला आपल्या शक्ति-सामर्थ्याची बरोबर कल्पना नाही. ते काम दुसऱ्या कोणीच केले पाहिजे."

एक शुभ्र कमळ हनुमानाच्या हाती देत राम म्हणाला—"आमच्या वंशाचा मूळ आधार सूर्य-नारायणाला हे कमळ दे. हनुकान मूर्यनासयणाको गेला नि म्हणाला— "गुरुदेव, हे कमळ आपल्याला समर्पण करण्यासाठी मला रामाने इकडे पाठविले आहे." नंतर हनुमानाने ते कमळ सूर्याच्या चरणांवर अर्पित केले.

भगवान सूर्याने हनुमानाला 'चिरंजीव हो!' असा आशिर्वाद दिला. आपल्या हातातील एक दुसरे श्वेतकमल हनुमानाला देत सूर्य म्हणाला-" हे रामाला दे. याच्या प्रभावाने रामाच्या राज्यात सर्वत्र सुख, शांति व संपन्नता नांदेल."

हे श्वेत-कमल कधी सुकत नाही. ते जेथे असेल तेथे छान पाऊस पडतो. उत्तम पीक येते. थोडक्यात सांगायचं म्हणजे ते फूल हे एक महान् वरदान आहे. सूर्य-नारायणाची परवानगी घेऊन हनुमान परत यायला निघाला. त्याने ते श्वेतकमळ रामाला समर्पित केलं.

रामाने आनंदातिरेकाने हनुमानाला अलिंगन दिले. हनुमानाने राम व सीता यांना नमस्कार केला. सीतेने हनुमानाला आशिर्वाद दिला—"पुत्र, चिरंजीव हो!"

तिसरे साहस

तरूण रंजनला साहसाची कामे करणे फार आवडे. माझ्यासारखा शूर, वीर व साहसी अन्य कोणी नाही असे तो घरात म्हणे. रंजनच्या आजोबांना त्याचे हे नुसते बोलणे आवडत नसे. एकदा ते त्याला म्हणाले-"हे बघ रंजन, तू जे बोलतोस ते सर्व करून दाखव, नुसतीच बढाई मारणे हा काही सद्गुण नव्हे!"

रंजन त्यांना म्हणाला-"मी काही बढाई मारीत नाही!"

"जर तू खरंच बुद्धिमान असशील तर जंगलात जाऊन तेथील मुलीशी आपले लग्न जमवून ये." आजोबा म्हणाले.

रंजन दिमाखाने म्हणाला-"सांगा आजोबा, कोण आहे ती मुलगी? "

रंजनच्या आजोबांनी विस्तारपूर्वक सांगितलं-"श्रीमंतनगर् शहरापासून एक कोस भर अंतरावर एक जंगल आहे. तिथे एक सुंदर मुलगी राहते. तुला शक्य असेल तर तेथे जाऊन त्या मुलीशी लग्न करून ये."

रंजन श्रीमंतनगरला गेला आणि एका खानावळीत उतरला.

दुसऱ्या दिवशी भल्या पहाटे रंजन जंगलात गेला. जंगल चांगलंच घन-दाट होतं. त्यांमुळे वाट काढणं मुश्किल होत होतं. हातातील तलवारीने फांद्या कापीत तो पुढे चालू लागला.

अशा रीतीने आणखी पुढे गेल्यावर एका झाडाखाली दगडावर एक युवती त्याला दिसली. त्याला वाटलं आजोबा सांगत होते ती सुंदरी हीच असावी. त्याने तिला विचारले-'सांग, तू कोण आहेस?'

"मला ठाऊक नाही. पण तू कोण? तूच इकडच्या बाजूला ये. मला मागे वळता येत नाही." ती युवती म्हणाली.

ऋति तांबे